

स्थानीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना २०२२-२०३०

मधुवन नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
सानोश्री ताराताल, बर्दिया
लुम्बिनी प्रदेश
२०७९

स्थानीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना २०२२-२०३०

Disaster Risk Reduction Strategic Action Plan of Madhuwan Municipality

तयार गरिएको वर्ष : २०७९/२०८०

प्रकाशक : स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति, मधुवन नगरपालिका

सर्वाधिकार : © मधुवन नगरपालिका

आर्थिक सहयोग: प्राक्टिकल एक्शन र सामाजिक विकास तथा अनुसन्धान केन्द्र बाँकेको
साभेदारीमा संचालित नेपाल बाढी उत्थानशील परियोजना

**Practical
ACTION**

नगर प्रमुखज्यु बाट केही शब्द

बर्दिया जिल्लाको प्रमुख स्थानिय तहको रुपमा रहेको मधुवन नगरपालिका बहुप्रकोपका दृष्टिले उच्च जोखिम भएको नगरपालिका हो । यस नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति, धरातलिय स्वरुप, माटो, जलवायु विविधता र संवेदनशीलता नै प्रकोपका मुख्य कारण हुन् । भौगोलिक अवस्था, प्राकृतिक श्रोतसाधनको उचित व्यवस्थापनको अभाव, अवैज्ञानिक भू(उपयोग, असुरक्षित संरचना निर्माण जस्ता कारणले विभिन्न प्रकोपहरु सिर्जना भईरहेको छ । विगतदेखि हालसम्मको प्रकोपको इतिहासलाई नियाल्दा यस मधुवन नगरपालिका बाढी, जंगली जनावरको आतंक, आगलागी, हावाहुरी, महामारी, शितलहर, असिना लगायतका बहुप्रकोपका दृष्टिले जोखिमा रहेको छ ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको लागि कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थापनका क्षेत्रमा नेपाल सरकारले समयानुकूल परिमार्जन गर्दै विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ (प्रथम संशोधन २०७५), स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन नियमावली २०७६, विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति २०७५ र विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना सन् २०१८ देखि २०३० लगायतका कानूनी तथा नीतिगत आधार तयार गरेको छ । नेपालको संविधान अनुसार संघीय शासन व्यवस्थामा तीन तहको सरकारको व्यवस्था रहेको छ र सबै तीनै तहका सरकारले आफ्नो नीति नियम ऐन कानून बनाउने व्यवस्था संविधानले गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को उपदफा २ (न) ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार भित्र विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी सबै चरणका कार्यहरू समावेश गरेको छ । यिनै संवैधानिक र कानूनी आधारहरूमा रहेर मधुवन नगरपालिकालाई विपद् जोखिमबाट सुरक्षित, जलवायु अनुकूलित तथा उत्थानशील नगरपालिका निर्माण गर्ने दीर्घकालीन सोच र लक्ष्यका साथै मधुवन नगरपालिकाको विपद् जोखिमलाई दीर्घकालीन र योजनावद्ध तवरमा न्यूनीकरण गर्न स्थानीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना सन् २०२२-२०३० तयार गरिएको छ ।

यो रणनीतिक कार्ययोजना सन् २०२२ देखि २०३० सम्मको अवधिलाई लक्षित गरी तयार गरिएको छ । यस योजना निर्माण गर्ने क्रममा विभिन्न छलफल तथा भेलामा सक्रिय रुपमा सहभागी भइ महत्वपूर्ण राय सुझाव सहित पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहुने सम्पूर्ण जनप्रतिनिधी, कर्मचारीहरू, सुरक्षा निकाय, रेडक्रस उपशाखा र समग्र मधुवन नगरपालिका स्थानीयलाई विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । मधुवन नगरपालिकाको स्थानीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना २०२२-२०३० तर्जुमा गर्न आर्थिक तथा प्राविधिक रूपमा सहयोग गर्ने प्राकटीकल एक्सन नेपाल र सिएसडिआर, बाँकेलाई हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । यस योजनाले समेटेका कृयाकलापहरूलाई समयमै संचालन गरी सम्पन्न गर्न मधुवन नगरपालिका प्रतिवद्ध रहने कुरा समेत जानकारी गराउन चाहन्छु ।

तेज बहादुर भाट

नगर प्रमुख

नगर उपप्रमुखज्यु बाट केही शब्द

मधुवन नगरपालिकाका विभिन्न प्रकोपका हिसाबले जोखिममा रहेको छ, जस मध्ये जनावर आतंक र बाढी मुख्य प्रकोपको रूपमा देखिएको छ भने बालीमा किराको प्रकोप, खडेरी, सडक दुर्घटना, हावाहुरी, आगलागी, शितलहर, चट्यांग, सर्पको दंश जस्ता प्रकोपहरू मुख्य समस्याको रूपमा रहेका छन्। विभिन्न समयमा बाढीका कारण सयौं घरधुरी विस्थापित हुनका साथै करोडौं रुपैयाँ बराबरको धनमाल तथा जग्गाजमिन क्षति भएको छ।

मधुवन नगरपालिकालाई विपद् जोखिमबाट सुरक्षित, जलवायु अनुकूलित तथा उत्थानशील नगरपालिका निर्माण गर्ने दीर्घकालीन सोच र लक्ष्यका साथै नगरपालिकाको विपद् जोखिमलाई दीर्घकालीन र योजनावद्ध तवरमा जोखिम न्यूनीकरण गर्न स्थानीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना (२०२२-२०३०) तयार गरिएको छ। यस योजना तयारीका चरणमा नगर प्रमुखज्यु, वडा अध्यक्षज्युहरू, कार्यपालिका सदस्यज्युहरू, वडा सदस्यज्युहरू, नगरपालिका तथा वडा कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरू, सुरक्षा निकाय, नगरपालिका स्तरका विभिन्न सरोकारवाला निकायका प्रतिनिधीहरू, स्थानीय सरोकारवालाहरू, वडुघर, समाजसेवी, शिक्षक, बुद्धिजीवि, आमा समूह, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, दलित, महिला, जनजाती तथा जोखिम क्षेत्रका प्रतिनिधी लगायत सरोकारवाला अन्य संघसंस्थाहरूको प्रत्यक्ष सहभागितात्मक प्रक्रियाद्वारा योजना तर्जुमा गरिएको छ।

यस योजना तयारीका क्रममा आवश्यक सल्लाह तथा उत्प्रेरणा गर्नुहुने नगर प्रमुखज्यु, ९ वटै वडा अध्यक्षज्युहरू, लगायत सम्पूर्ण कार्यपालिका सदस्यज्युहरू, वडा सदस्यज्युहरू लगायत नगरपालिकाका प्रमुख प्रशाकिय अधिकृतज्यु, विपद् व्यवस्थापन शाखा प्रमुख, योजना शाखा प्रमुख लगायत सबै कर्मचारीज्युहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु। यस नगरपालिकाको स्थानीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना (२०२२-२०३०) योजना तयारीका क्रममा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउनु हुने सामाजिक विकास तथा अनुसन्धान केन्द्र र प्राक्टिकल एक्शनको साभेदारीमा संचालित नेपाल बाढी उत्थानशील परियोजना लाई विशेष आभार तथा धन्यवाद दिन चाहन्छु।

अनिता चौधरी

नगर उपप्रमुख

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत बाट केही शब्द

विपद् जोखिमका हिसाबले नेपाल अत्यन्तै सन्कटासन्न मुलुकमा पर्छ । विपद् जोखिमलाई सम्बोधन गर्न नेपालाले राष्ट्रिय तथा अन्तरास्ट्रिय रुपमा प्रतिवद्धता गर्ने गरेको छ, साथै विभिन्न नीति नियमहरुको निर्माण तथा कार्यन्वयन गर्दै आइरहेको छ । नेपालको संविधान २०७२ मा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको विषयलाई विभिन्न भाग, धारा र अनुसूचीमा उल्लेख गरिएको छ । यसैगरी, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेण्डाई कार्यढाँचा (सन २०१५-२०३०), दिगो विकासका लक्ष्यहरु, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी पेरिस सम्झौता, आवधिक योजना, नीति तथा कार्यक्रम लगायतका सन्धि सम्झौतालाई समेत आत्मसाथ गर्दै नेपाल सरकारले विद्यमान विपद् जोखिमको न्यूनीकरण तथा नयाँ जोखिमको प्रभावकारी रोकथाम गरी विपद् जोखिमबाट सुरक्षित, अनुकूलित तथा उत्थानशील राष्ट्रको निर्माण गर्न विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति, २०७५ र विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना (सन २०१८-२०३०) तयार गरी लागु गरेको छ ।

नेपालको संविधान अनुसार संघीय शासन व्यवस्थामा भएका तीनै तहका सरकारले आफ्नो नीति नियम ऐन कानुन बनाउने व्यवस्था छ । यिनै संवैधानिक र कानुनी आधारहरुमा रहेर मधुवन नगरपालिकालाई विपद् जोखिमबाट सुरक्षित, जलवायु अनुकूलित तथा उत्थानशील नगरपालिका निर्माण गर्ने दीर्घकालीन सोच र लक्ष्यका साथै नगरपालिकाको विपद् जोखिमलाई दीर्घकालीन र योजनावद्ध तवरमा न्यूनीकरण गर्न मधुवन नगरपालिकाको स्थानीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना (२०२२-२०३०) तयार गरिएको छ । यस योजना तर्जुमा गर्न आर्थिक तथा प्राविधिक रूपमा सहयोग गर्ने योजना तयारीका क्रममा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउनु हुने सामाजिक विकास तथा अनुसन्धान केन्द्र र प्राक्टिकल एक्शनको साभेदारीमा संचालित नेपाल बाढी उत्थानशील परियोजना लाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्तमा, यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन प्रक्रियामा नेतृत्व एवं स्थानीय श्रोत साधन परिचालन गर्न मधुवन नगरपालिकाका सदैव सक्रिय रहने प्रतिवद्धताका साथै आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित सबै सरोकारवालाहरुको विभिन्न श्रोतहरुको उपलब्धतासँगै अभि सक्रिय सहयोग तथा सहकार्यको अपेक्षा गर्दछौं ।

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

धर्मराज न्यौपाने

विषय सूची

अध्याय एक : पृष्ठभूमी	७
१.१ विपद् जोखिमको राष्ट्रिय परिदृष्य	७
१.२ विपद् जोखिमको प्रादेशिक परिदृष्य	८
१.३ विपद् जोखिमको जिल्ला परिदृष्य	९
१.४ विपद् जोखिमको स्थानीय परिदृष्य	९
अध्याय: दुई विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था	११
२.१ अन्तर्राष्ट्रिय कार्यढाँचा तथा रणनीतिहरु	११
२.२ विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका लागि राष्ट्रिय कानून नीति तथा कार्ययोजना	१२
अध्याय तीन: विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि स्थानीय रणनीतिक कार्ययोजना	२१
३.१ परिचय	२१
३.२ मार्गदर्शक सिद्धान्त	२१
३.३ दीर्घकालीन सोच, अपेक्षित परिणाम, उद्देश्य र लक्ष्य	२२
३.४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजनाका लक्ष्य र सूचकहरु	२३
३.४.४ प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरु	२७
अध्याय चार : विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजनाका प्राथमिकता प्राप्त कार्यहरु	२९
४.१. प्राथमिकता प्राप्त १: विपद् जोखिम बारेको बुझाई अभिवृद्धि	२९
४.१.१: मधुवन नगरपालिकाको बहुप्रकोपको अवस्था बमोजिम जोखिमको लेखाजोखा र अनुगमन ..	२९
४.१.२ मधुवन नगरपालिकाको बहुप्रकोप जोखिम आँकलनको लागि अन्तर निकाय समन्वय	३३
४.१.३ प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास तथा सूचना प्रवाह	३४
४.१.४. विपद् जोखिम बारेको बुझाईका लागि क्षमता अभिवृद्धि	३५
४.२ प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र २: स्थानीय विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिको सुदृढीकरण	३७
४.२.१. कानूनी संस्थागत संरचनाहरुको स्थापना एवं सुदृढीकरण	३८
४.२.२. कानूनी तथा नियामक संरचना निर्माण प्राथमिकता	३९
३. विपद् जोखिम सुशासनको लागि क्षमता अभिवृद्धि र सहकार्य	४४
४.२.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीताको सुनिश्चितता	४५
४.३ प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र ३: विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि उत्थानशीलता वृद्धि गर्न बृहत्तर जोखिम जानकारीमा आधारित निजी तथा सार्वजनिक लगानी प्रवर्धन	४७
४.३.१ उत्थानशीलता वृद्धिका लागि विकास कार्यमा लगानी प्रवर्धन र मुलप्रवाहीकरण	४७

४.३.२. विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा सार्वजनिक लगानी वृद्धि.....	४९
४.३.३ विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागि निजी क्षेत्रको सहभागिता र लगानी वृद्धि.....	५०
४.३.४ सामाजिक सुरक्षा, बीमा तथा जोखिम हिस्सेदारी मार्फत उत्थानशीलता वृद्धि.....	५१
४.४ प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र ४ प्रभावकारी विपद् प्रतिकार्य र पुनर्लाभ, पुनः स्थापना तथा पुनः निर्माणमा “अझ राम्रो र बलियो निर्माण” का लागि विपद् पूर्वतयारीको सुदृढीकरण.....	५३
४.४.१ प्रभावकारी विपद् प्रतिकार्यका लागि विपद् पूर्वतयारीको सुदृढीकरण.....	५३
४.४.२ बहुप्रकोप पूर्वसूचना प्रणालीको विकास.....	५५
४.४.३ समुदायमा आधारित विपद् जोखिम न्युनिकरण प्रवर्धन.....	५७
४.४.४. विपद् पूर्वतयारीको लागि संचार समन्व तथा सूचना सम्प्रेषण प्रणालीको सुदृढीकरण.....	५८
४.४.५ खोज तथा उद्धार क्षमताको विकास.....	६०
४.४.६ पुनर्लाभ, पुनःस्थापना र पुनर्निर्माणमा “अझ राम्रो र अझ बलियो निर्माण” अवधारणा प्रवर्धन.....	६२
अध्याय पाँच : रणनीतिक योजना कार्यान्वयनको लागि वित्तीय ब्यवस्था.....	६५
अध्याय छ : रणनीतिक कार्य योजनाको कार्यान्वयन.....	६६
अध्याय सात : अनुगमन, मूल्याङ्कन र पुनरावलोकन.....	६७
सन्दर्भ सामग्री.....	६८

अध्याय एक : पृष्ठभूमी

१.१ विपद् जोखिमको राष्ट्रिय परिदृश्य

भिरालो र कमजोर भौगोलिक संरचना, चलायमान भौगर्भिक अवस्था, बदलिंदो हावापानी र मानवीय असावधानीका कारण नेपाल प्राकृतिक र गैर प्राकृतिक बहुप्रकोपको उच्च जोखिममा रहेको छ । विश्वव्यापी रूपमा भूकम्पीय जोखिमका दृष्टिले नेपाल ११ औं, जलवायु परिवर्तनका जोखिमको दृष्टिले चौथो स्थानमा रहेको (गृह मन्त्रालय २०१५) छ । देशका धेरै जिल्लाहरूमा हरेक वर्ष विभिन्न प्रकारका प्रकोपका घटनाहरू दोहोरिइरहने गर्दछन् र ८० प्रतिशत भन्दा बढी जनसंख्या बाढी, पहिरो, हावाहुरी, असिन, आगलागी, भूकम्प तथा हिमताल विष्फोटन जस्ता बहुप्रकोपहरूको जोखिममा रहेका छन् । समग्र विपद्का हिसाबले नेपाल २० औं विपद् संकटासन्न राष्ट्रको रूपमा सूचीकृत छ (गृह मन्त्रालय २०१७) ।

सन् १९७१ देखि २०१५ सम्मको तथ्याङ्ग अनुसार विपद्का कारण नेपालमा ४० हजार भन्दा धेरै मानिसको मृत्यु भएको छ । विभिन्न विपद्का कारण प्रतिवर्ष औसतमा ९०० जनाको मृत्यु हुनेगरेको, १ लाख ३२ हजार मानिसहरू प्रभावित हुनेगरेको र ३० हजार घरहरूमा क्षति हुनेगरेको र सामान्य अवस्था कुल ग्राहस्थ उत्पादनको २ प्रतिशत विपद्को कारण नोक्सानी हुने गर्दछ । नेपालमा वार्षिक करिब १० हजार सडक दुर्घटना हुने गरेका छन् भने करिब १९०० व्यक्तिको मृत्यु हुने र १३०० मानिसहरू घाइते तथा अङ्गभङ्ग हुने परिदृश्य पछिल्लो तथ्याङ्कले देखाएको छ (विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना २०१८-२०३०) ।

भूकम्प, बाढी, पहिरो, आगलागी, हावाहुरी, शीतलहर, महामारी, चट्याङ, डुङ्गा दुर्घटना जस्ता विपद्हरू नेपालमा हरेक वर्ष बारम्बार दोहोरिरहने विपद्हरू हुन् । पछिल्लो समय नेपालमा मानव सृजित विपद्का कारण मानवीय क्षति बढिरहेको छ । खासगरी सडक दुर्घटना, महामारी, आगलागी, सर्पदंश जस्ता प्रकोपका कारण मानवीय तथा धनसम्पत्तिको क्षति बढिरहेको छ । दैनिक १७ वटा सडक दुर्घटना हुने र दैनिक ५ जना भन्दा मानिसको मृत्यु हुने गरेको छ (विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना २०१८-२०३०) ।

हिन्दुकुश हिमालय क्षेत्रका ८ वटा देशहरूमध्ये बहुप्रकोपको जोखिमका कारण हुने मृत्युदरमा नेपाल बंगलादेश पछि दोश्रो स्थानमा रहेको छ । यस्तो अवस्थाका कारण पनि यहाँ क्षतिको मात्रा वृद्धि हुँदै गएको छ (इसिमोड २०१९) ।

भौगर्भिक रूपमा गतिशील पर्वत श्रृंखला, अस्थिर र अति भिरालो जमिन तथा कमजोर भौगोलिक बनावटका कारण मनसुनको समयमा देशभरि विभिन्न प्रकारका भौगर्भिक तथा जलवायुजन्य प्रकोपहरू हुने गर्दछन् । करिब ८३ प्रतिशत नेपाल हिमाल तथा पहाडी भू-भागमा र १७ प्रतिशत समतल तराईमा

पछे । पहाडी भाग पहिरो र भू-क्षयको जोखिममा छ भने तराई र चुरे क्षेत्र बाढी, खडेरी, आगलागी र महामारीको जोखिममा छन् । हिमाली क्षेत्रमा हिमपहिरो र हिमताल विस्फोटनको खतरा छ । पुरै नेपाली भू-भाग सक्रिय भूकम्पीय क्षेत्रमा पर्ने हुनाले पहाडी र हिमाली क्षेत्रका बस्तीहरू उच्च भूकम्पीय जोखिममा छन् । यी विपद् बाहेक देशमा अन्य मानव सृजित विपद्का घटनाहरू पनि हुने गरेका छन् (विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना २०१८-२०३०) ।

१.२ विपद् जोखिमको प्रादेशिक परिदृश्य

लुम्बिनी प्रदेशमा १२ जिल्लाहरू रहेका छन्। आधा जिल्लाहरू पहाडी क्षेत्रमा छन् भने आधा जिल्लाहरू तराईमा पर्दछन् । जसमध्ये नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पश्चिम), रुपन्देही, कपिलवस्तु, दाङ, बाँके र बर्दिया तराईमा पर्दछन् भने पाल्पा, अर्घाखाँची, गुल्मी, रुकुम (पूर्वी भाग), रोल्पा र प्युठान पहाडी भागमा अवस्थित छन् ।

यस प्रदेशमा ३२ वटा जलाधार प्रणाली रहेका छन् जस अन्तर्गत ४४ वटा नदी खोलाहरू रहेका छन् । यस प्रदेशमा रहेका नदी राप्ती, बबई लगायत नदीहरूमा आएको बाढीका कारण यस प्रदेशका विभिन्न जिल्लाहरूमा हरेक वर्ष ठूलो परिमाणमा क्षति भएको छ । त्यसैगरी यस प्रदेशमा ८ वटा उप जलाधार रहेका छन् । यस प्रदेशको सबैभन्दा ठूलो उप जलाधारको रूपमा पश्चिम राप्ती ले ३५.५३ प्रतिशत क्षेत्र ओगट्छ । बाणगंगा तिनाउ जलाधारले २२.५१ र बबई मानखोला जलाधार क्षेत्रले १७.०८ प्रतिशत क्षेत्र ओगटेको छ । लुम्बिनी प्रदेश बहुप्रकोपको जोखिममा रहेको छ । खास गरी पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित जिल्लाहरू पाल्पा, अर्घाखाँची, गुल्मी, रुकुम (पूर्वी भाग), रोल्पा र प्युठानमा पहिरोको जोखिमसँगै कटान र पटानसँगै खेतीयोग्य जमिन बगरमा परिणत भएको छ भने तराईमा आउने बाढीका कारण कटान र डुबान हुँदा खेती बाली मात्र नभएर उर्भर भूमि बगरमा परिणत भएका छन् । (प्रदेश ५ को वस्तुस्थिति विवरण: पृ. १२६)

समग्र लुम्बिनी प्रदेशको बिगतको विपद् परिदृश्यलाई नियाल्दा र यहाँ विपद्ले पुर्याएको क्षतिको अवस्थालाई हेर्दा यो प्रदेश बहुप्रकोपको उच्च जोखिममा रहेको छ । अनुसन्धान र खोजहरूले यो प्रदेश प्राकृतिक र मानवीय प्रकोपका कारण संकटासन्न देखिन्छ । पहिरो, बाढी, आगलागी, रोगको प्रकोप, सडक दुर्घटना, खडेरी, चट्याङ र सुख्खा खडेरी, हावाहुरी मुख्य प्रकोपहरू हुन् (OPM 2019)। प्रमुख रूपमा जलउत्पन्न, जलवायुजन्य र भौगर्भिक प्रकोपका दृष्टिकोणले संकटासन्न प्रदेशको रूपमा रहेको छ भने अधिकतम उद्योग कलकारखाना सञ्चालन यही प्रदेशमा भएकोले औद्योगिक तथा प्राविधिक विपद्को पनि जोखिम रहेको छ । बाढी, पहिरो, सडक दुर्घटना, आगलागी, हावाहुरी, असिन, चट्याङ, डुङ्गा दुर्घटना जस्ता प्रकोपहरू वर्षेनी दोहोरिइरहने क्रम निरन्तर रहेकोले पूर्वतयारीका क्रियाकलापहरूलाई निरन्तरता दिनु आवश्यक छ ।

१.३ विपद् जोखिमको जिल्ला परिदृश्य

बर्दिया जिल्ला प्रकोप तथा विपद्को दृष्टिले उच्च जोखिम भएको जिल्ला हो । खासगरी भौगोलिक अवस्था, प्राकृतिक श्रोतसाधनको उचित व्यवस्थापनको अभाव, अवैज्ञानिक भू-उपयोगको अभ्यास, असुरक्षित संरचना निर्माण जस्ता कारणले भू-क्षय, सुख्खा खडेरी, आगलागी एवं जलउत्पन्न प्रकोपहरु सिर्जना भईरहेको छ । बर्दिया जिल्लामा रहेका प्रमुख प्रकोपहरु निम्नानुसार छन् - १) बाढी २) जनावरको आतंक ३) आगलागी ४) सडक दुर्घटना ५) हावाहुरी ६) महामारी ७) शितलहर ८) खडेरी ९) असिना । बर्दिया जिल्लामा रहेका पुराना विद्यालय, सार्वजनिक तथा नीजि संरचनाहरु प्रायः प्राविधिक परामर्शलाइ केन्द्रबिन्दुमा नराखी निर्माण गरिएकाले पुराना संरचनाहरु भूकम्पीय दृष्टिकोणबाट अति संवेदनशिल रहेका छन् (जिल्ला विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०७८ बर्दिया) ।

बर्दिया जिल्लाको मध्य पश्चिमी भागमा मानसरोवरबाट आउने कर्णाली नदी र जिल्लाको मध्यभागबाट दाङ हुँदै आएको बबई नदी बग्दछन् भने पश्चिमपट्टी कैलाली र बर्दियाको सिमाना हुँदै कर्णालीको अर्को भङ्गालो बग्दछ, त्यस्तै पूर्वमा मान खोला बीचमा बबई नदी, भादा नाला, बुढी नाला, डडुवा नालाझरन गरि करिब एक सय बढि नदी नाला बग्दछन् । बाढीले बर्षेनी बर्दियावासीलाई डुबान, कटान, पटान जस्ता बाढीजन्य विपद्मा पारिरहेका हुन्छन् । २०७१ सालमा गएको भिषण बाढीले बर्दिया जिल्लामा ठुलो धनजनको क्षति भएको थियो । नेपाल रेडक्रस सोसाइटी जिल्ला शाखा बर्दियाको सर्वेक्षणको तथ्यांक अनुसार २०७१ सालमा आएको बाढी तथा डुवानले २१ गाविस र २ नगरपालिकाका १७, ३७६ परिवार प्रभावित भएको, जस्मा पुर्णरूपमा क्षति भएको घर संख्या ३,८५९ र आंशिक रूपमा क्षति भएको १३, ५१७ रहेको थियो भने ९३, ०३० जनसंख्या प्रभावित भएको पाइन्छ । यस्तै नेपाल सरकार गृह मन्त्रालय राष्ट्रिय आपतकालिन संचालन केन्द्रको तथ्यांक अनुसार मृत्यु ३१ र वेपत्ता १५ रहेको जनाएको छ भने करीव ३ अरब ७५ करोड जतिको आर्थिक क्षति भएको छ । यसैगरी बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्र तथा भारतको निकुञ्जबाट आउने जङ्गली जनावर लगायतले मानिस, बालीनाली, घर, सम्पत्ति, पशु लगायतको क्षति नोक्सानी बर्षेनी पुराइरहेका छन् (जिल्ला विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०७८ बर्दिया) ।

१.४ विपद् जोखिमको स्थानीय परिदृश्य

मधुवन नगरपालिका कर्णाली तथा बबई नदी तटिय क्षेत्र अवस्थित भएको हुनाले नदी कटान र डुवानको दृष्टिकोणले जोखिममा रहेको छ । विगतमा कर्णालीको कटानले विशेष गरि वडा नं १, २, र ३ क समुदायहरुमा धेरै क्षति पुर्याएको पाईएको छ । त्यसैगरी बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जसंग सिमाना भएकाले पनि दिनानुदिन बन्धजन्तुका कारण मानबिय मृत्यु साथै बालीनाली र घरपालुवा गाईबस्तुको नोक्सानी बढी रहेको छ । र समग्रमा मधुवन नगरपालिका भित्रका विभिन्न टोल र बस्तीहरुको विगत ३० वर्षको विपद्को ऐतिहासिक विवरण हेर्दा यस नगरपालिकामा बहुप्रकोपको जोखिम रहेको छ । विपद्कै कारण हरेक वर्ष मानवीय, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक र मनोबैज्ञानिक क्षति

भएको पाइएको छ । बाढी, आगलागी, हावाहुरी, खडेरी, जंगली जनवरको आतंक जस्ता प्रकोहरू यस नगरपालिका भित्र दोहोरीइरहने प्रकोप हुन् । प्राकृतिक, मानवीय, जलवायुजन्य प्रकोपले यस नगरपालिकामा विपद् निम्त्याउने गरेको कारण भविष्यमा ती विपद्हरूको जोखिम न्यूनीकरणमा कदम चाल्नुपर्ने अवस्था टड्कारो रूपमा देखिएको छ । पछिल्लो समयमा जलवायु परिवर्तन र यसका असरहरूले समुदायको आयश्रोतको प्रमुख माध्यम कृषिमा नकारात्मक असर पर्ने थालेको स्थानीयले अनुभव गर्न थालेका छन् । विपद्ले गर्ने जनधनको क्षति कम गर्ने तथा विपद् व्यवस्थापनको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने उदेश्यका साथ यस नगरपालिकामा, नगरपालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति तथा वडा स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समितिहरू साथै बाढी प्रभावित समुदायमा समुदाय स्तरीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील समिति समेत गठन भएका छन् । विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि नगरपालिका स्तरबाटै प्रयासहरूको सुरुवात भएको छ ।

अध्याय: दुई विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था

२.१ अन्तर्राष्ट्रिय कार्यढाँचा तथा रणनीतिहरू

विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेण्डाई कार्यढाँचा सन् (२०१५ - २०३०)

जापानको सेण्डाईमा सन् २०१५ मार्चमा सम्पन्न भएको तेश्रो विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी सम्मेलनले विश्वमा विपद्का कारणबाट हुने मानवीय, भौतिक र आर्थिक क्षतिलाई उल्लेखनीय कमी ल्याउने उद्देश्यका साथ विपद् जोखिम न्यूनीकरणका साथ विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेण्डाई कार्यढाँचा (२०१५ - २०३०) पारित गर्यो । सेण्डाई कार्यढाँचाले विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि निर्धारण गरेका विश्वव्यापी सातवटा लक्ष्यहरूमा विश्वव्यापी रूपमा विपद्बाट हुने मृत्युदर उल्लेख्य रूपमा कम गर्ने, विपद्बाट प्रभावित हुने जनसंख्या उल्लेख्य रूपमा कम गर्ने, विपद्को कारणबाट हुने आर्थिक क्षति उल्लेख्य रूपमा घटाउने, विपद्बाट हुने संवेदनशील पूर्वाधारको नोक्सानी घटाउने, विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय तथा स्थानीय रणनीति भएका देशहरूको संख्या बढाउने र बहुप्रकोप पूर्वसूचना प्रणाली र विपद् जोखिम सम्बन्धी सूचनाको पहुँच र उपलब्धता बढाउने रहेका छन् । उपरोक्त लक्ष्य हासिल गर्नका लागि उक्त सम्मेलनले चारवटा प्राथमिकताहरू निर्धारण गरेको छ । विपद् सम्बन्धी बुझाई, विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सबलीकृत विपद् जोखिम सुशासन, विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा लगानी प्रवर्द्धन गर्ने र पुर्नस्थापना र पुननिर्माणका क्रियाकलापहरूमा अझ राम्रो अझ बलियो अवधारणा सहित विपद् पूर्वतयारी सेण्डाई कार्यढाँचाले निर्धारण गरेका प्राथमिकताहरू हुन् ।

पेरिस सम्झौता २०१५

डिसेम्बर २०१५ मा फ्रान्सको पेरिसमा पक्ष राष्ट्रहरूको २१ औं सम्मेलन सम्पन्न भयो । यस सम्मेलनले दिगो विकास तथा गरिबी निवारण गर्ने प्रयासका सन्दर्भमा जलवायु परिवर्तनका जोखिमलाई घटाउन विश्वव्यापी उपायहरू प्रस्तुत गर्यो । यसै सम्मेलनलाई पेरिस सम्झौताका नामले चिनिन्छ । जलवायु परिवर्तनको जोखिम तथा यसबाट उत्पन्न असरहरूलाई उल्लेख्यरूपले न्यूनीकरण गर्ने कुरालाई आत्मसाथ गर्दै विश्वव्यापी औषत तापक्रममा हुने वृद्धिलाई पूर्व औद्योगिक तहभन्दा माथि १.५ डिग्री सेल्सियसमा सीमित राख्न प्रयास गर्ने, खाद्य उत्पादनमा कमी हुन नदिने गरी जलवायु परिवर्तनका प्रतिकुल प्रभावहरूलाई अनुकुल गर्ने क्षमता बिस्तार गर्ने र न्युन हरितगृह ग्याँस उत्सर्जन तथा जलवायु अनुकुलन विकासमुलक कार्यप्रणाली अनुरूप लगानी गर्ने उद्देश्य लिएको पेरिस सम्झौताले जलवायु परिवर्तनका कारण हुनसक्ने क्षति तथा नोक्सानीलाई सम्बोधन गर्दै यसको न्यूनीकरणका लागि पूर्वसूचना प्रणाली, आपत्कालीन प्रतिकार्य र जोखिम हिस्सेदारीमा सहकार्य गर्दै जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरणका विषयवस्तुलाई प्राथकितामा राखेको छ ।

दिगो विकास लक्ष्य सन् २०१५-२०३०

सन् २०१५ सेप्टेम्बरमा संयुक्त राष्ट्रसंघका १९३ सदस्य राष्ट्रहरूले सन् २०३० सम्मका लागि दिगो विकास लक्ष्यहरू पारित गरेका छन् । संयुक्त राष्ट्रसंघले सन् २०३० सम्ममा विश्वलाई रुपान्तरण गर्नका लागि दिगो विकास लक्ष्य २०३० अगाडि ल्याएको हो जुन दिगो विकासका तीन आधारभुत आयामहरू आर्थिक विकास, सामाजिक समानता र वातावरणीय सन्तुलनमा आधारित छन् । पृथ्वी, मानव, समृद्धि, शान्ति र साझेदारीहरूलाई दिगो विकास प्राप्तीका लागि आधार स्तम्भ मानेको छ । दिगो विकास लक्ष्य २०१५-२०३० उत्थानशील विकासका लागि विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका विषयलाई विकास लक्ष्यमा समावेश गरिएको दस्तावेज हो । दिगो विकास लक्ष्यमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणको सवाल विभिन्न क्षेत्रसँग सम्बन्धित लक्ष्यहरूमा समावेश भएका छन् । दिगो विकासका १७ लक्ष्यहरूमध्ये १० वटा र ६९ वटा प्रमुख सूचक मध्ये २५ वटा सूचकहरू विपद् जोखिम न्यूनीकरण र उत्थानशीलतासँग सम्बन्धित छन् । दिगो विकास लक्ष्यले जोखिमका अन्तरनिहित कारणहरूलाई क्षेत्रगत र नियमित विकास प्रयास मार्फत सम्बोधन गरेर जोखिम सुसूचीत विकास र उत्थानशील भविष्यको सुनिश्चितता गर्दछ भने सेण्डाई कार्यढाँचाले अघि सारेका सातवटा लक्ष्यले विश्वव्यापी लक्ष्यमार्फत विपद्बाट हुने मानवीय, आर्थिक र पूर्वाधारको क्षति तथा नोकशानीलाई घटाउँदै विकासको दिगोपनालाई सुनिश्चित गर्न मद्दत गर्दछ ।

नयाँ शहरी एजेण्डा २०१६

सन् २०१६ को अक्टोबरमा आवास तथा दिगो शहरी विकासका लागि संयुक्त राष्ट्रसंघीय सम्मेलनमा अवलम्बन गरिएको नयाँ शहरी एजेण्डाले पनि विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन अपनाउने र कार्यान्वयन गर्ने, सडकको अवस्था कम गर्ने, प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित प्रकोपमा उत्थानशीलता एवं प्रतिकार्य क्षमता निर्माण गर्ने र जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण तथा अनुकूलनलाई बढावा दिने शहरहरूको परिकल्पना गरेको छ ।

मानवीयताका लागि एजेण्डा २०१६

सन् २०१६ टर्कीको स्तानबुलमा भएको विश्व मानवीयता सम्बन्धी सम्मेलनले पाँचवटा प्रमुख दायित्वसहित मानवीयताका लागि एजेण्डा पारित गर्यो । यस एजेण्डाले मानवीय सहायताका लागि गरिने कार्य र विकास कार्यलाई जोड्ने नयाँ मार्ग प्रसस्त गरेको छ । यस एजेण्डामा उल्लेख गरिएका पाँचवटा प्रमुख दायित्वमध्ये मानवीयताका लागि लगानी र कोही पछि नहोस् रहेका छन् । यसले मानवीय सहायताका लागि काम गर्ने स्थानीय संस्था र प्रणालीलाई बलियो बनाउन जोड दिएको छ ।

२.२ विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका लागि राष्ट्रिय कानून नीति तथा कार्ययोजना

नेपालको संविधान २०७२

नेपालको संविधानले विपद् व्यवस्थापनलाई राज्यको दायित्वको रूपमा संवैधानिक रूपले नै परिभाषित गरेको छ । संविधानमा राज्यका नीतिहरु अन्तर्गत जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र नदीको व्यवस्थापन गर्न पूर्वसूचना, तयारी, उद्धार राहत एवं पुनस्थापना गर्ने उल्लेख गरेको छ ।

संविधानको अनुसूची ८ ले स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूचीका २२ बुँदामध्ये एउटा बुँदामा विपद् व्यवस्थापन रहेको छ । अनुसूची ९ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूचीमा विपद् व्यवस्थापनलाई राखिएको छ । यसरी नेपालको वर्तमान संविधानले विपद् व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित विषयलाई तीनवटै तहको साझा अधिकार क्षेत्रको रूपमा परिभाषित गरेको छ ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीति २०७५

विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेण्डाई कार्यढाँचा, दिगो विकासका लक्ष्यहरु, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी पेरिस सम्झौता लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता एवं राष्ट्रिय आवश्यकता महशुस गरी विपद् जोखिमबाट सुरक्षित, जलवायु अनुकूलित तथा उत्थानशील राष्ट्रको निर्माण गर्दै दिगो विकासमा योगदान पुर्याउने दीर्घकालीन सोचका साथ लागु भएको छ ।

यस नीतिको योजनाबद्ध कार्यान्वयनका लागि तीनै तह संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन रणनीतिक कार्ययोजनाका साथै आवधिक, वार्षिक तथा आकस्मिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने विषयगत मन्त्रालय, सार्वजनिक निकायहरु, विकास साझेदार तथा निजी क्षेत्रको कार्यक्रम तर्जुमा एवं लागु गर्दा यस नीतिलाई मार्गदर्शनको रूपमा लिइने, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारका आवधिक तथा वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गर्दा यस नीतिलाई मार्गदर्शनको रूपमा लिइनेछ । संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा आवश्यक बजेट विनियोजन गरि कार्यक्रम सञ्चालन गरिने र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ (पहिलो संशोधन २०७५) मा व्यवस्था भए बमोजिम आवश्यक कानून तथा संस्थागत व्यवस्था गरिने उल्लेख छ ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ (पहिलो संशोधन २०७५)

सन् २०१५ पछि विपद् व्यवस्थापनको क्षेत्रमा विश्वव्यापी रूपमा विकास भएका अवधारणा र नेपालले विपद् व्यवस्थापनका क्षेत्रमा गरेका बिगतका अनुभवका आधारमा यो ऐन निर्माण गरिएको हो । पहिलो कुरा यस ऐनले विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका सबै चरणहरुलाई बृहत रूपमा समेटेको छ र दोश्रो कुरा संघीय संविधानको मर्म अनुरूप विपद् व्यवस्थापनको तहगत संरचना निर्धारण गरिएको छ । जसमा केन्द्रमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन राष्ट्रिय परिषद र कार्यकारी समिति, प्रदेशमा प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन परिषद र कार्यकारी समिति, जिल्लामा जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति र स्थानीय तहमा स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति रहने व्यवस्था गरिएको छ । तेश्रो कुरा नियमित र रणनीतिक रूपमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा

व्यवस्थापनको कार्य गर्न र विपद् जोखिम सुसूचीत विकास योजनाको कार्यान्वयन मार्फत उत्थानशीलता विकास गर्नको लागि विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन राष्ट्रिय प्राधिकरण स्थायी संरचनाको प्रादुर्भाव भयो । त्यसैगरी यस ऐनले तीनवटै तहका सरकारलाई विपद् व्यवस्थापन कोष व्यवस्थापन र सञ्चालन गर्ने र राहत व्यवस्थापन र वितरण गर्ने अधिकार प्रत्यायोजन गरेको छ । संघ, प्रदेश र स्थानीय तीनवटै सरकारलाई विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी दीर्घकालीन, मध्यकालीन तथा अल्पकालीन नीति, रणनीतिक योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरि कार्यान्वयन गर्ने गराउने अधिकार प्रदान गरेको छ ।

राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१

राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१ ले प्राकृतिक श्रोत, वातावरण र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बद्धन एवं सदुपयोग गर्ने उद्देश्य लिएको थियो । यसमा प्राकृतिक प्रकोप, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, रोग, कीरा एवं अन्य प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक प्रकोपहरूको आंकलन र कृषि राहत परिचालनका लागि निगरानी प्रणाली स्थापित गरी क्रियाशील राखिने उल्लेख गरिएको थियो । हाल कार्यान्वयनमा रहेको कृषि विकास रणनीति (२०७२-२०९२) ले किसानहरूलाई जलवायु परिवर्तन र विपद् उत्थानशील बनाउन मौसम तथा जलवायु पूर्वसूचना प्रणालीको स्थापना, सुख्खा र पानी खप्न सक्ने जातको अनुसन्धान, किसान कल्याणकारी कोषको स्थापना, कृषि बीमाको प्रवर्द्धन, खाद्य, बीउ र स्याउलाको भण्डारण व्यवस्था, पूर्वतयारी र प्रतिकार्य कोषको स्थापना आदि क्रियाकलापहरूलाई प्राथमिकतामा राखेको छ ।

राष्ट्रिय विपद् प्रतिकार्य कार्यढाँचा २०१८

राष्ट्रिय विपद् प्रतिकार्य कार्यढाँचा २०१८ ले विपद् पूर्वतयारी र विपद् पछिको खोज, उद्धार र राहतलाई व्यवस्थित तुल्याउन, जिम्मेवारीको बाँडफाँड गर्न र समन्वयलाई प्रभावकारी बनाउन स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ । यस अन्तर्गत प्रतिकार्यका लागि अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगको अपिल गर्ने प्रक्रिया र त्यसको जिम्मेवारी, त्यसका लागि ध्यान दिनु पर्ने पक्ष, अन्तर्राष्ट्रिय सहायताको समन्वयका कुराहरूलाई पनि उक्त कार्यढाँचाले व्यवस्थित गरेको छ । उक्त कार्यढाँचाले आपत्कालीन समयमा निकायगत समन्वयका लागि विषय क्षेत्रगत समूहको प्रावधान, विपद् सूचना संकलन र प्रभावको संयन्त्र र त्यसको परिचालनको पक्षमा पनि स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ । विपद् पछिका विभिन्न समय अवधिको प्राथमिकतायुक्त कामको पहिचान गर्दै विपद् पछि गर्नुपर्ने कामको पहिचान र जिम्मेवारीको बिभाजन पनि गरेको छ ।

राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७१

राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७१ ले जलवायु परिवर्तनबाट पर्ने स्वास्थ्य सम्बन्धी नकारात्मक असरको सम्बोधनका लागि समष्टिगत व्यवस्थापन गर्न राष्ट्रिय सञ्जाल तथा संयन्त्र एवं अवसरको समुचित प्रयोग गर्दै बहुपक्षीय कार्ययोजना बनाई सरोकारवाला सम्पूर्ण निकायसँग सहकार्य गर्ने एवं पशुपक्षी तथा

कीटहरूबाट मानिसमा सर्ने रोगहरूको व्यवस्थापनका लागि सरोकारवाला निकायहरूसँग प्रभावकारी समन्वय र सहकार्यको समुचित व्यवस्था गर्ने नीति तय गरेको छ ।

जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन नीति, २०७२

जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन नीति, २०७२ ले बाढी, पहिरो जस्ता जलउत्पन्न प्रकोपहरूको संरचनागत तथा गैरसंरचनागत प्रविधिबाट रोकथाम गरी सोबाट हुन सक्ने जनधनको क्षति न्यूनीकरण गर्न र नदी, जलाधार क्षेत्र तथा जलजन्य पर्यावरणको संरक्षण गरी प्राकृतिक श्रोत साधन एवं खानेपानी, जल परिवहन, सिंचाई, स्थल यातायात आदि जस्ता पूर्वाधारका उपयोगितालाई दिगो बनाउन विभिन्न नीतिहरू प्रस्तुत गरेको छ ।

राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीति, २०७३

राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीति, २०७३ ले सन्तुलित र समृद्ध शहरी भविष्यको लागि उत्थानशीलतालाई पाँच मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू मध्ये एक मानेको छ । यस रणनीतिले विपद् जोखिम अनुकूलित शहर र समुदाय निर्माणका लागि उत्थानशीलतालाई शहरी प्रणाली र समुदायको योजना निर्माण तथा विकासमा एकीकृत गर्ने जोड दिएको छ ।

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५

यस ऐनले तत्कालीन स्थानीय निकायहरू (गाउँ विकास समिति, नगरपालिका र जिल्ला विकास समितिहरू) र जनताहरूलाई आफ्ना क्षेत्रमा प्रभावकारी विकास योजना निर्माण र कार्यान्वयनका लागि सबैभन्दा उपयुक्त प्रवेश विन्दुका रूपमा लिई विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी कार्यहरू गर्न अधिकार दिनुका साथै जिल्ला विकास समिति, गाउँ विकास समिति र नगरपालिका तहमा वातावरण संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापन कोष स्थापना गर्न अधिकार प्रदान गर्‍यो । वि.सं. २०७४ मा यस ऐनलाई विस्थापित गदै स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ कार्यान्वयनमा आइसकेको छ ।

राष्ट्रिय पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना नीति, २०७२

राष्ट्रिय पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना नीति, २०७२ ले विपद् पश्चात्को पुनर्लाभ, पुनर्निर्माण र पुनर्स्थापना कार्यको लागि नीतिगत मार्गदर्शन गर्दछ । २०७२ साल बैशाखको भूकम्पले क्षति पुऱ्याएका भौतिक संरचनाहरू र बस्तीहरू पुनर्निर्माण गर्न, पुनर्निर्माण तथा पुनःस्थापना कार्यक्रमको कार्यान्वयन योजना निर्माण र समन्वय गर्न राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरण स्थापना भएको छ ।

नेपाल सडक सुरक्षा कार्ययोजना (२०७०-२०७७)

नेपाल सडक सुरक्षा कार्ययोजना (२०७०-२०७७) ले सुरक्षित सडक पूर्वाधार र सेवाहरूको व्यवस्था तथा दुर्घटना पश्चात् प्रभावकारी प्रतिकार्य मार्फत जनधन तथा आर्थिक क्षति कम गर्ने सोच राखेको छ ।

यस कार्ययोजनाले सडक सुरक्षा व्यवस्थापन, सुरक्षित सडक तथा आवागमन, सुरक्षित सवारी साधन, सुरक्षित सडक प्रयोगकर्ता र दुर्घटना पश्चात् प्रतिकार्य जस्ता पाँच आधार स्तम्भहरू अन्तर्गत विभिन्न क्रियाकलापहरू तय गरेको छ ।

भू तथा जलाधार संरक्षण ऐन २०३९

यस ऐनमा बाढी, पहिरो, भू-क्षय जस्ता प्राकृतिक प्रकोपको नियन्त्रण गरी भू तथा जलाधार संरक्षण गर्ने सम्बन्धमा कानूनी व्यवस्था गरिएको छ । जलस्रोत ऐन, २०४९ मा जलस्रोतको उपयोग गर्दा भू-क्षय, बाढी, पहिरो वा यस्तै अरु कारणद्वारा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर नपर्ने गरी गर्नुपर्ने व्यवस्था छ ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६

सुरक्षित विद्यालयको अवधारण अनुसार भवन लगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद् जोखिममुक्त बनाउनुको साथसाथै विद्यालयलाई सुरक्षित एवं हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लक्ष्य लिएको राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ कार्यान्वयनमा आएको छ । यसका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार र सिकाई वातावरण विपद् उत्थानशील बनाइने विद्यालय तथा शिक्षालयहरूमा सुरक्षित विद्यालय र विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी सैद्धान्तिक तथा व्यवहारिक ज्ञान दिई विपद्को पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, न्यूनीकरण र पुनर्लाभ सम्बन्धी कार्यक्रम र सुरक्षित विद्यालय सम्बन्धी अभ्यास नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने, विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी विषयवस्तु पठनपाठनको प्रबन्ध गर्ने, विद्यालयलाई बालमैत्री, लैङ्गिकमैत्री, अपाङ्गमैत्री, हिंसारहित एवं भयरहित सिकाई केन्द्रका रूपमा विकास गरी सम्पूर्ण रूपमा सुरक्षित विद्यालय बनाउने रणनीति अवलम्बन गरिएको छ ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना २०१८-२०३०

विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीतिले तय गरका उद्देश्य पूरा गर्न विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेण्डाई कार्यढाँचा २०१५-२०३० लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताको जगमा उभिएर यस रणनीतिक कार्ययोजनाको निर्माण गरिएको हो । विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन राज्यको नै प्रमुख जिम्मेवारी हुने, संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारका सबै सरोकारवाला संघ संस्थाहरू, समूदायहरू अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरूको सहभागिता र सहयोगमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको काम गरिने उल्लेख छ । संघ प्रदेश तथा स्थानीय सरकारका सबै सरोकारवाला निकायहरूको पूर्ण सहभागिता सार्वजनिक र निजी क्षेत्रका सरोकारवालाहरूको जिम्मेवारीमा स्पष्टता, जवाफदेहिता, कार्यान्वयनमा सक्रिय संलग्नता, साझेदारी सुनिश्चित गरिने । त्यसैगरी स्थानीय तह तथा समूदायलाई श्रोत साधन तथा निर्णय गर्ने जिम्मेवारी मार्फत विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा सशक्तिकरण गरिने । विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि बहुप्रकोप अवधारणा तथा विज्ञानमा आधारित विपद् सम्बन्धी तथ्याङ्कको सहज उपलब्धता, खुला आदानप्रदानको माध्यमबाट समावेशी जोखिम सूचना एवं

जानकारीमा आधारित निर्णय गरिनेछ । जोखिमका स्थानीय र विशिष्ट विशेषतालाई बुझी जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरिने जस्ता कुराहरू मार्गदर्शक सिद्धान्तको रूपमा राखिएको छ ।

विपद् बाट जीवन तथा धनसम्पत्ति, स्वास्थ्य, जीविकोपार्जन तथा उत्पादनका साधनहरू भौतिक एवं सामाजिक पूर्वाधार, साँस्कृतिक एवं वातावरणीय सम्पदामा हुने क्षतिको उल्लेख्य रूपमा न्यूनीकरण गर्न विभिन्न रणनीतिक कृयाकलापको पहिचान गरी आवधिक तथा वार्षिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्दै विपद् जोखिम न्यूनीकरण, रोकथाम, पूर्वतयारी, प्रतिकार्य तथा पुनस्थापना र पुननिर्माणको सुदृढीकरण र उत्थानशीलता अभिवृद्धि गरी विद्यमान विपद् जोखिम तथा क्षतिको न्यूनीकरण र नयाँ जोखिमको रोकथाम गर्नु रणनीतिक कार्ययोजनाको उद्देश्य रहेको छ ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीति तथा रणनीतिक कार्ययोजनाले विकास प्रकृत्यामा विपद् जोखिम न्यूनीकरणलाई मूलप्रवाहीकरण गरी दिगो विकासमा सहयोग पुर्याउन समष्टिगत अवधारणालाई आत्मसाथ गर्दै सेण्डाई कार्यढाँचालाई मूल मार्गदर्शनको रूपमा लिएर ४ वटा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरू र १८ प्राथमिकता प्राप्त कार्यहरू निर्धारण गरेको छ । हरेक प्राथमिकता प्राप्त कार्यहरूलाई अल्पकालीन सन् २०१८-२०२०, मध्यकालीन सन् २०१८-२०२५ र दीर्घकालीन २०१८-२०३० र निरन्तर रूपमा गरिने क्रियाकलापहरूका लागि निरन्तर अवधि तोकिएको रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएको छ । सबै प्रदेश र स्थानीय तहले सन् २०२० सम्ममा विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीति तथा रणनीतिक कार्ययोजना तयार गरिसक्ने लक्ष्य राखिएको छ ।

पन्ध्रौँ योजनाको आधार पत्र २०७६/७७ २०८०/८१

“समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली” को दीर्घकालीन सोच सहित पन्ध्रौँ पञ्चवर्षीय योजना सुरु गरिएको छ । यस योजनाले सुरक्षित, सभ्य र न्यायपूर्ण समाजको परिकल्पना गरेको छ । सुखका राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचकका रूपमा सुरक्षित भवन (भवन आचारसंहिता मापदण्ड अनुसार निर्मित) आवासमा बसोवास गर्ने जनसंख्या २०७४÷७५ मा ३७.८ प्रतिशत रहेकोमा २०८०÷८१ मा ६० प्रतिशत पुर्याउने लक्ष्य रहेको छ । यस योजनाका आठवटा दीर्घकालीन रणनीतिमध्ये एक प्राकृतिक श्रोतको संरक्षण र परिचालन तथा उत्थानशील विकास गर्ने रहेको छ । विपद्का घटनाबाट प्रभावित जनसंख्या २०७६÷७७ मा प्रति हजार १९.५ जना रहेकामा २०८०÷८१ मा प्रतिहजार ५ जनामा झार्ने र विपद्का घटनाबाट २०७६÷७७ मा प्रतिलाख १.७ जना रहेकोमा २०८०÷८१ मा १.०९ झार्ने लक्ष्य रहेको छ । उक्त योजनाले कार्यान्वयनका लागि ८ वटा राष्ट्रिय रणनीतिहरू निर्धारण गरेको छ । जसमध्ये प्राकृतिक श्रोतको संरक्षण र परिचालन तथा उत्थानशीलताको विकास गर्ने एक रहेको छ र प्राकृतिक श्रोतको उपयोग गर्दा जैविक विविधता संरक्षण र पर्यावरणीय तुलनमा जोड दिइने जलवायु परिवर्तन अनुकुलन र विपद्को जोखिम न्यूनीकरण गर्ने रणनीति लिइने, विपद् व्यवस्थापनको पूर्वतयारी, उद्धार र पुनस्थापनाका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संस्थागत र संरचनागत सुधार एवं विकास प्रकृत्यामा मूलप्रवाहीकरण गरिने उल्लेख छ (राष्ट्रिय योजना आयोग २०७६) ।

विद्यालय क्षेत्र विकास योजना २०१६-२०२१

यस योजनाको उद्देश्य पूरा गर्ने पाँचवटा आयामहरु समता, गुणस्तर, सक्षमता, सुशासन तथा व्यवस्थापन र उत्थानशीलता मध्ये उत्थानशीलतालाई एउटा आयामकै रूपमा समावेश गरेको छ । यस योजनाले बृहत विद्यालय सुरक्षा कार्यढाँचाको कार्यान्वयन मार्फत, पुननिर्माण र प्रवलीकरणको माध्यमबाट विभिन्न प्रकारका जोखिमहरुलाई मध्यनजर गर्दै सुरक्षित सिकाई सुविधाहरु सुनिश्चित गर्ने, संघीय, प्रादेशिक, स्थानीय स्तरमा विद्यालय शिक्षामा विपद् व्यवस्थापनलाई संस्थागत र मुलप्रवाहीकरण गर्ने, बृहत विद्यालय सुरक्षा र विपद् जोखिम न्यूनीकरणलाई विद्यालयको पाठ्यक्रम तथा समूदायमा प्रवाह गर्ने उद्देश्य लिएको छ । सन् २०३० सम्ममा राष्ट्रव्यापी रूपमा श्रोत परिचालन गरी बृहत विद्यालय सुरक्षा मुलप्रवाहीकरण गर्ने लक्ष्यका साथ बृहत विद्यालय सुरक्षा गुरुयोजना तयार गरेको छ । बृहत विद्यालय सुरक्षा गुरुयोजनाको लक्ष्य हासिल गर्न विद्यालयको संरचनात्मक सुरक्षा, विपद् व्यवस्थापन र उत्थानशील शिक्षाको क्षेत्रलाई समेटेर सुरक्षित सिकाई वातावरण सुनिश्चित गर्न प्रत्येक विद्यालयमा अनिवार्य रूपमा लागु गर्नुपर्ने न्युनतम उपायहरुको प्याकेज तयार पारिएको छ ।

नेपाल दिगो विकास लक्ष्यहरु

दिगो विकासका विश्वव्यापी लक्ष्यहरुलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि नेपालले दिगो विकास लक्ष्यहरु तय गरेको छ । आर्थिक विकास, सामाजिक समानता र वातावरणीय तुलनका तीनवटा आयामहरुमा आधारित दिगो विकासको अवधारणमा तयार भएको दिगो विकास लक्ष्यले यसका विभिन्न परिमाणात्मक लक्ष्यभित्र विपद् जोखिम न्यूनीकरणका सूचकहरु समेटेको छ । गरिबी र संकटान अवस्थामा रहेका मानिसहरुको उत्थानशीलता निर्माण गर्ने र यस्ता मानिसहरुको वातावरणसँग सम्बन्धित विषम घटनाहरुका साथै अन्य आर्थिक, सामाजिक र वातावरणीय नकारात्मक पक्षहरु, विपद्का जोखिमहरु र कमजोरपनालाई कम गर्ने । विपद्का कारण मृत्यु हुने बेपत्ता भएका ब्यक्तिहरुको संख्या उल्लेख्य रूपमा घटाउने, विपद्को कारण राष्ट्रिय कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा भएको प्रत्यक्ष आर्थिक क्षति घटाउने, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीति अनुरूप स्थानीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिहरु लागु गर्ने स्थानीय सरकारको अनुपात बढाउने जस्ता विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजनाका सूचकहरु समेत समेटिएको छ । यसरी नेपालले दिगो र उत्थानशील विकास र जोखिम न्यूनीकरणका लागि राष्ट्रिय तहमा रणनीति र कार्ययोजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइसकेको छ (राष्ट्रिय योजना आयोग २०७६) ।

प्रादेशिक कानून, नीति तथा कार्ययोजना

नेपालको संविधान २०७२ को अधिकार बाडफाँड सम्बन्धी अनुसूचीले विपद् व्यवस्थापन तीनवटै तहको साझा अधिकारको रूपमा सूचीकृत गरेपछि विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ (पहिलो संशोधन २०७५) ले प्रदेशमा प्रदेश विपद् व्यवस्थापन परिषद र प्रदेश कार्यकारी समिति रहने

व्यवस्था गरेको छ । प्रदेश विपद् व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत १९ वटा जिम्मेवारीहरू तोकेको छ ।

प्रदेश सरकारको आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय विपद् जोखिम व्यवस्थापनको फोकल मन्त्रालय हो । यस अन्तर्गत विपद् व्यवस्थापन शाखाहरू, प्रदेश आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र सञ्चालित छन् । लुम्बिनी प्रदेशले विपद् व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित कार्यलाई व्यवस्थित गर्नका लागि प्रदेश विपद् व्यवस्थापन कार्यसंचालन कार्यविधि (पहिलो संशोधन २०७७) का साथै विपद् उद्धार खर्च संचालन कार्यविधि २०७७ जारी गरेको छ । हाल लुम्बिनी प्रदेशको विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीति तथा रणनीतिक कार्ययोजना निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको छ ।

स्थानीय अभ्यास

नेपालको संविधान २०७२ को अधिकार बाँडफाँड सम्बन्धी अनुसूचीले विपद् व्यवस्थापन तीनवटै तहको साझा अधिकारको रूपमा सूचीकृत गरेको छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ (पहिलो संशोधन २०७५) ले नगरपालिका वा गाउँपालिका तहमा स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति रहने व्यवस्था गरेको छ भने विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन नियमावली २०७६ ले स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समितिले वडास्तरमा विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य समिति गठन गरी कार्य सञ्चालन गर्नसक्ने व्यवस्था गरेको छ ।

मधुवन नगरपालिका क्षेत्रभित्र बाढी, आगलागी, जंगली जनावर आतंक, महामारी सडक दुर्घटना जस्ता विपद्का घटनाहरूका कारण जनधनको क्षति न्यूनीकरण गर्ने सन्दर्भमा उत्पन्न कानूनी अडचन पन्छाउँदै विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७५ जारी गरी कार्यान्वयन गरेको छ । यस ऐनले नगर विपद् व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारहरू निर्धारण गरेको छ । त्यसैगरी वडास्तरीय विपद् व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार, सुरक्षा निकाय तथा अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूको परिचालन, नगर विपद् व्यवस्थापन कोषको व्यवस्थापन र परिचालन जस्ता सवालहरूलाई समेटेको छ । नगरपालिकामा विपद् व्यवस्थापन सम्पर्क व्यक्ति तोकिएको उपरोक्त कार्यहरूलाई प्रभावकारी रूपले परिचालन गर्ने गराउने अख्तियारी प्रदान गरेको छ ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीति तथा रणनीतिक कार्ययोजना निर्माण प्रकृया

मधुवन नगरपालिकाको विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीति तथा रणनीतिका कार्ययोजना निर्माणका लागि नगरपालिकाले नै नेतृत्व गरेको थियो । सोही अनुसार नगर विपद् जोखिमको विश्लेषण, जोखिमको स्थानीय परिदृश्य र विपद् व्यवस्थापनमा विद्यमान नीतिगत तथा कानूनी पक्षको पुनरावलोकन गरी नगरपालिकास्तरीय परिचयात्मक गोष्ठीको आयोजना गरियो । नगरपालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति, सुरक्षा निकायको, प्रहरी कार्यालय, नेपाली, विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायको सहभागीतामा छलफल गरी विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीतिमा समेटनुपर्ने विषयहरूको बारेमा छलफल

भयो ।नगरपालिकाको ९ वटै वडाहरूको विपद् जोखिमको अवस्था, विपद् जोखिमको ऐतिहासिक विवरण तथा विद्यमान श्रोत साधन र क्षमताको विश्लेषण गरि आवश्यक सुझावहरू संकलन गरियो । वडाबाट प्राप्त सूचनाहरूलाई एकीकृत गरी , छलफल गरी सुझावहरू संकलन गरी एकीकृत गरियो । यस आधारमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीति तथा रणनीतिक कार्ययोजनाको मस्यौदा तयारी भयो ।तयारी मस्यौदा उपर नगरस्तरीय छलफल आयोजना गरि अन्तिम रूप दिईयो ।

अध्याय तीन: विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि स्थानीय रणनीतिक कार्ययोजना

३.१ परिचय

विपद् जोखिम न्यूनीकरण स्थानीय रणनीतिक कार्ययोजना सन् २०२०-२०३० विपद् उत्थानशील समुदाय निर्माण गर्दै दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न सहयोग पुर्याउने सन्दर्भमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्यका लागि प्रतिबद्धता सहितको स्थानीय दस्तावेज हो । यस कार्ययोजनाले विपद् व्यवस्थापनमा “जोखिम न्यूनीकरण” केन्द्रित बृहतर अवधारणालाई जोड दिएको छ । यो कार्ययोजना तर्जुमा गर्दा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेण्डाई कार्य ढाँचा सन् २०१५-२०३०, विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना सन् २०१८-२०३० लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता अनुरूपलाई स्थानीयकरण गरी समेटेको छ ।

३.२ मार्गदर्शक सिद्धान्त

विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्दा देहाय बमोजिमका मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू अवलम्बन गरिनेछन्:

१. यस कार्ययोजना बमोजिम विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गर्ने मुख्य जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको हुनेछ । स्थानीय सरकारले आवश्यक परेमा विभिन्न निकायहरूसँग सहकार्य तथा साझेदारी गर्न सक्नेछ ।

२. स्थानीय सरकारले स्थानीय सरोकारवाला संघ, संस्थाहरू तथा समुदाय, निजी क्षेत्र, स्थानीय तहमा रहेर काम गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू लगायतको सहभागिता तथा सहयोगमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्य गर्नेछ ।

३. विपद् जोखिम व्यवस्थापन गर्दा व्यक्तिको जीवन तथा सम्पत्ति, स्वास्थ्य, जीविकोपार्जन तथा उत्पादनका साधनहरू, साँस्कृतिक तथा वातावरणीय सम्पदाको रक्षा गर्दै मानव अधिकार तथा विकासको अधिकारलाई संरक्षण तथा प्रवर्धन गरिनेछ ।

४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन समाजका सबै पक्ष तथा क्षेत्रसँगको सहभागिता तथा साझेदारीमा गरिनेछ । यसका लागि विपद्बाट अति प्रभावित समुदायको सशक्तिकरण गरिनेछ । मुख्यतया अति गरीब समुदायको समावेशी, पहुँचयुक्त तथा विभेद रहित सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । लिङ्ग, उमेर, अपाङ्गता तथा साँस्कृतिक र भौगोलिक विविधतालाई नीति निर्माण तथा कार्यान्वयनमा पर्याप्त ध्यान दिइनेछ । महिला तथा युवा नेतृत्वलाई प्रवर्धन गरिनेछ ।

५. स्थानीय सरकारका सबै सरोकारवाला निकायहरूको पूर्ण सहभागिता, सार्वजनिक र निजी क्षेत्रका सरोकारवालाहरूको जिम्मेवारी र भूमिकाको स्पष्टता, जवाफदेहिता, कार्यान्वयनमा सक्रिय संलग्नता, साझेदारी तथा परिपूरकताको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
६. स्थानीय तह तथा समुदायलाई श्रोत, साधन तथा निर्णय गर्ने जिम्मेवारी मार्फत विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा सशक्तिकरण गरिनेछ ।
७. विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि बहुप्रकोप अवधारणा तथा लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गताको आधारमा छुट्टाछुट्टै अद्यावधिक, बृहत्तर, परम्परागत ज्ञानलाई औपचारिक र सम्मानपूर्ण मान्यता दिई विज्ञानमा आधारित तथ्याङ्कको सहज उपलब्धता, खुला आदानप्रदान र प्रचार प्रसारको माध्यमबाट समावेशी जोखिम सूचना एवं जानकारीमा आधारित निर्णय गरिनेछ ।
८. दिगो विकास लक्ष्य, खाद्य सुरक्षा, स्वास्थ्य सुरक्षा, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, वातावरण व्यवस्थापन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण बीच सामञ्जस्यता कायम गरिनेछ ।
९. विपद् जोखिमका स्थानीय तथा विशिष्ट विशेषतालाई बुझी जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरिनेछन् ।
१०. विपद् जोखिमका कारक तत्वहरूको निराकरणको लागि सार्वजनिक तथा निजी लगानी वृद्धि गरी संघीय सरकारको दिगो विकासको लक्ष्यमा समेत योगदान पुर्याइनेछ ।
११. विपद् पश्चात पुनर्लाभ, पुनः स्थापना र पुनर्निर्माणमा भविष्यमा विपद् जोखिमको अवस्था सिर्जना हुन नदिन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण गर्ने स्थानीय योजना निर्माण र कार्यान्वयन “अझ राम्रो, बलियो र सुरक्षित बनाऔं” भन्ने अवधारणा अवलम्बन गरिनेछ ।
१२. विपद् जोखिमको बारेमा सार्वजनिक शिक्षा र सचेतना अभिवृद्धि गरिनेछ ।
१३. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा विज्ञान तथा प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्नुका साथै स्थानीय श्रोत, साधन, ज्ञान, सीप तथा श्रमलाई अत्यधिक उपयोग गरिनेछ ।

३.३ दीर्घकालीन सोच, अपेक्षित परिणाम, उद्देश्य र लक्ष्य

दीर्घकालीन सोच

मधुवन नगरपालिकालाई विपद् जोखिमबाट सुरक्षित, अनुकूलित तथा उत्थानशील नगरको रूपमा स्थापित गर्दै स्थानीय विकासमा योगदान पुर्याउने यस रणनीतिक कार्ययोजनाको दीर्घकालीन सोच रहेको छ ।

अपेक्षित परिणाम

विपद्बाट हुने मृत्युदर तथा प्रभावित व्यक्तिहरूको संख्यामा उल्लेख्य रूपले कमी ल्याउनु, जीविकोपार्जन, स्वास्थ्य, सम्पत्ति, व्यवसाय र समुदायमा हुने जोखिम तथा क्षतिको न्यूनीकरण गर्नु यस रणनीतिक कार्ययोजनाको अपेक्षित परिणाम रहने छ ।

रणनीतिक कार्ययोजनाको उद्देश्य

विपद्बाट जीवन तथा सम्पत्ति, स्वास्थ्य, जीविकोपार्जन तथा उत्पादनका साधनहरू, भौतिक एवं सामाजिक पूर्वाधार, साँस्कृतिक एवं वातावरणीय सम्पदामा हुने क्षतिको उल्लेख्य रूपमा न्यूनीकरण गर्न विभिन्न रणनीतिक क्रियाकलापहरूको पहिचान गरी आवधिक तथा वार्षिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्दै विपद् जोखिम रोकथाम, पूर्वतयारी, प्रतिकार्य एवं पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणको सुदृढीकरण उत्थानशीलता अभिवृद्धि गरी विद्यमान विपद् जोखिम तथा क्षतिको न्यूनीकरण नयाँ जोखिमको रोकथाम गर्नु यस रणनीतिक कार्य योजनाको उद्देश्य रहेको छ ।

लक्ष्य

विपद्बाट हुने मृत्युदर तथा प्रभावित व्यक्तिहरूको संख्या उल्लेख्य रूपले कम गर्नु, जीविकोपार्जनका स्रोत साधनहरूका साथै कृषि, उद्योग, सडक, सञ्चार, खानेपानी तथा सरसफाइका संरचना, स्वास्थ्य र शैक्षिक सुविधाहरू जस्ता महत्वपूर्ण पूर्वाधार तथा आधारभूत सेवाहरूमा विपदले पुर्याउने क्षति एवं अवरोधलाई कम गर्दै तिनीहरूको उत्थानशीलता वृद्धि गर्नु र विपद्बाट हुने प्रत्यक्ष आर्थिक क्षति कम गर्नु रहेको छ ।

३.४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजनाका लक्ष्य र सूचकहरू

सि.नं.	सूचक	आधार रेखा २०२२को औसत	अल्पकालीन लक्ष्य २०२४ सम्म	मध्यकालीन लक्ष्य २०२७ सम्म	दीर्घकालीन लक्ष्य २०३० सम्म
१	नगरपालिकामा विपद्बाट हुने मानवीय क्षति उल्लेख्य रूपमा घटाउने				
१.१	विपद् बाट मृत्यु हुनेको वार्षिक औसत संख्या	३	२	२	१
२	नगरपालिकामा विपद्बाट प्रभावित हुने व्यक्तिहरूको संख्या उल्लेख्य रूपमा कामम गर्ने				
२.१	विपद्बाट प्रत्यक्ष प्रभावित हुने परिवारको वार्षिक औसत संख्या	३०	२०	१०	५

२.२	विपद्बाट घाइते हुने व्यक्तिहरूको वार्षिक औसत संख्या	४	३	२	१
२.३	सडक दुर्घटनाको संख्या उल्लेख्य रूपमा घटाउने	१५	१०	५	५
२.४	विपद्बाट क्षति हुने घरहरूको वार्षिक औसत संख्या	१४	१०	७	३
३	नगरपालिकामा विपद्को कारण हुने प्रत्यक्ष आर्थिक क्षति उल्लेख्य रूपमा कम गर्ने				
३.१	विपद्बाट नोक्सान हुने औसत आर्थिक क्षति (ने.रु)	१७,५०,०००	१२,००,०००	९,००,००००	३,००,०००
४	नगरपालिकामा आधारभूत सेवाहरू र महत्वपूर्ण पूर्वाधारमा विपद्ले पुर्याउने क्षति र अवरोध उल्लेख्य रूपमा कम गर्ने				
४.१	स्वास्थ्य संस्थाका भवनहरूको प्रवलीकरण गरी उत्थानशीलता विकास गर्ने	३	१	१	१
४.२	कक्षाकोठाहरूको मर्मत संभार र प्रवलीकरण गरी उत्थानशीलता विकास गर्ने	२४	८	१२	४
४.३	विद्यालय भवनहरूको प्रवलीकरण गरी उत्थानशीलता विकास गर्ने	१४	४	८	२

४.४	विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागी नमुना विद्यालय तयार गर्ने	८	२	३	३
४.५	सार्वजनिक र सरकारी भवनहरूको प्रवलीकरण गरी उत्थानशीलता विकास गर्ने	४	१	२	१
४.६	खानेपानी संरचनाहरूको मर्मत गरी उत्थानशीलता विकास गर्ने	३	१	१	१
	खानेपानी संरचनाहरूको मर्मत गरी उत्थानशीलता विकास गर्न	५	१	२	२
४.७	एकीकृत जलश्रोत व्यवस्थापनको योजना कार्यान्वयनको प्रतिशत	०	१०	४०	५०
४.८	वायोइन्जिनियरीङ्ग प्रविधिद्वारा नदी किनारको संरक्षण	३०० मिटर	२ किमी	३ किमी	५ किमी
४.९	प्रमुख जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण	०	१	१	१
४.१०	ताल, सिमसार क्षेत्र तथा पोखरीहरूको संरक्षण	२	१		१
४.११	जलवायुमैत्री कृषि प्रवर्धन	०	१	१	१

४.१२	जलवायुमैत्री गाउँ प्रवर्धन	०	१	१	१
५	नगरपालिकामा विपद् जोखिम न्यूनीकरणको संस्थागत संरचना तयार गर्ने				
५.१	नगरपालिकामा स्थानीय आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र स्थापना भई सञ्चालन भएको	०	१		
५.२	विपद् तथा जलवायु सूचना केन्द्र सञ्चालन भएको वडा संख्या	०	३	७	९
६	नगरपालिकामा बहुप्रकोप, पूर्वसूचना प्रणाली र विपद् जोखिम सूचना तथा आँकलनको व्यवस्थापन र उपलब्धतामा उल्लेख्य वृद्धि गर्ने				
६.१	कुल क्षेत्रफलको अनुपातमा बहुप्रकोप अनुगमन तथा पूर्वसूचना प्रणाली स्थापना र सञ्चालन भएको क्षेत्रफलको प्रतिशत			५०%	१००%
६.२	नगर क्षेत्रभित्रका विपद् प्रभावित स्थानको अनुपातमा सूचना प्रणाली मार्फत पूर्वसूचना प्राप्त गर्ने जनसंख्याको प्रतिशत			५०%	१००%
६.३	सामूदायिक खोज तथा उद्धार टोली गठन भएको वडाहरूको संख्या	३	४	७	९

६.४	पूर्वसूचना प्राप्त भएपछि विपद् प्रभावित क्षेत्रबाट सुरक्षित स्थानमा सारिएका जनसंख्याको प्रतिशत		२५%	५०%	१००%
-----	--	--	-----	-----	------

नोट: मानवीय, भौतिक र आर्थिक क्षतिको हकमा पछिल्लो ४ वर्षको तथ्यांकको औसतलाई आधार रेखा मानेर सूचकमा राखिएको छ श्रोत: <http://drrportal.gov.np/> तथा <https://bipadportal.gov.np/damage-and-loss>

३.४ प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरू

यस रणनीतिक कार्ययोजनाले विकास प्रक्रियामा विपद् जोखिम न्यूनीकरणलाई मुलप्रवाहीकरण गरी दिगो विकासमा सहयोग पुर्याउन समष्टिगत अवधारणालाई आत्मसाथ गरेको छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेण्डाई कार्य ढाँचालाई र विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना २०१८-२०३० लाई मूल मार्गदर्शनको रूपमा लिई यस कार्ययोजनाले चार प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरू र अठार प्राथमिकता प्राप्त कार्यहरू निर्धारण गरेको छ । हरेक प्राथमिकता प्राप्त कार्य अन्तर्गत अल्पकालीन (सन् २०२२-२०२४), मध्यकालीन (सन् २०२२-२०२७), दीर्घकालीन (सन् २०२२-२०३०) र निरन्तर रूपमा गरिरहनुपर्ने क्रियाकलापहरूका लागि निरन्तर अवधि तोकिएको निम्न बमोजिमका रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र १: विपद् जोखिम बारे बुझाई

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १: मधुवन नगरपालिकाको बहुप्रकोपको अवस्था बमोजिम जोखिमको लेखाजोखा

प्राथमिकता प्राप्त कार्य २: मधुवन नगरपालिकाको बहुप्रकोप जोखिम आँकलनको लागि अन्तर निकाय समन्वय

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ३: प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास तथा सूचना प्रवाह

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ४: विपद् जोखिम सम्बन्धी अध्ययन, अनुधान तथा क्षमता अभिवृद्धि

प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र २ : स्थानीय तहमा विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिको सुदृढीकरण

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ५: मधुवन नगरपालिकामा कानूनी संस्थागत संरचनाहरूको स्थापना एवं सुदृढीकरण

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ६: कानूनी तथा नियामक संरचना निर्माण प्राथमिकता

प्राप्त कार्य ७: विपद् जोखिम सुशासनको लागि क्षमता अभिवृद्धि, सहकार्य र साझेदारी

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ८: विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीताको सुनिश्चितता

प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र ३: विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि उत्थानशीलता वृद्धि गर्न बृहत्तर जोखिम जानकारीमा आधारित निजी तथा सार्वजनिक लगानी प्रवर्धन

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ९: उत्थानशीलता वृद्धिका लागि लगानी प्रवर्धन

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १०: विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा सार्वजनिक लगानी वृद्धि

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ११: विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा निजी लगानी वृद्धि

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १२: सामाजिक सुरक्षा तथा बीमा जोखिम हिस्सेदारी मार्फत विपद् उत्थानशीलता अभिवृद्धि

प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र ४: प्रभावकारी विपद् प्रतिकार्य र पुनर्लाभ, पुनः स्थापना तथा पुनः निर्माणमा 'अझ राम्रो र बलियो निर्माण' का लागि विपद् पूर्वतयारीको सुदृढीकरण

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १३: प्रभावकारी विपद् प्रतिकार्यका लागि विपद् पूर्वतयारीको सुदृढीकरण

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १४: विपद् पूर्वतयारीको लागि बहुप्रकोप पूर्व सूचना प्रणालीको विकास

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १५: समुदायमा आधारित विपद् जोखिम न्यूनीकरण प्रवर्धन

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १६: विपद् पूर्वतयारीको लागि सञ्चार तथा प्रसारण प्रणाली सुदृढीकरण

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १७: खोज तथा उद्धारको क्षमता अभिवृद्धि

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १८: पुनर्लाभ, पुनःस्थापना र पुनर्निर्माणमा "अझ राम्रो र अझ बलियो निर्माण" अवधारणा प्रवर्धन

अध्याय चार : विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजनाका प्राथमिकता प्राप्त कार्यहरु

४.१. प्राथमिकता प्राप्त १: विपद् जोखिम बारेको बुझाई अभिवृद्धि

समाज र राज्यको विपद् सम्बन्धी बुझाईले विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका लागि गरिने समग्र क्रियाकलापलाई निर्देश गर्दछ । प्रकोपको अवस्था र जोखिम सम्बन्धी सही ज्ञानले विपद् व्यवस्थापनका लागि उचित निर्णय लिन र कार्यान्वयन गर्न मार्ग प्रसस्त गर्दछ । प्रकोपको सम्भावना, समुदायको सम्मुखता र उपलब्ध क्षमताले संकटानता र जोखिमको स्तर निर्धारण गर्दछ । मधुवन नगरपालिका बहुप्रकोपको उच्च जोखिममा रहेको बिगतका तथ्याङ्कले देखाउँछ । कुन स्थान के कस्ता विपद्को जोखिममा छ, कति समुदाय र जनसंख्या जोखिमपूर्ण क्षेत्रमा बसोबास गर्दछन् भन्ने कुरा बहुप्रकोपको लेखाजोखा, जोखिम आँकलन तथा नक्शाङ्कनबाट जानकारी हुने हुँदा बहुप्रकोप जोखिम सम्बन्धी सूचनाहरु, व्यवस्थित तथा अद्यावधिक गरी नीति निर्माण र समुदायलाई सहज उपलब्ध गराउने व्यवस्था हुनुपर्दछ । विपद् सम्बन्धी सूचना संकलन, प्रशोधन, व्यवस्थापन तथा त्यसको प्रसारको लागि मधुवन नगरपालिकाको पर्याप्त क्षमता बिस्तार गर्नु आवश्यक पर्दछ । यी सवालहरुलाई सम्बोधन गरी विपद् जोखिमबारे बुझाई अभिवृद्धि गर्न देहाय बमोजिमका प्राथमिकता प्राप्त कार्यहरु अन्तर्गत अल्पकालीन (२०२२-२०२४), मध्यकालीन (२०२२-२०२७), दीर्घकालीन (२०२२-२०३०) र निरन्तर गरिरहनुपर्ने क्रियाकलापको लागि निरन्तर अवधि किटान गरी रणनीतिक क्रियाकलापहरु निर्धारण गरिएको छ ।

प्राथमिकता प्राप्त कार्यहरु

४.१.१: मधुवन नगरपालिकाको बहुप्रकोपको अवस्था बमोजिम जोखिमको लेखाजोखा र अनुगमन

मधुवन नगरपालिका बहुप्रकोपको जोखिममा रहेको छ । भूकम्प, बाढी, सडक दुर्घटना, जङ्गली जनावर आतंक आगलागी, शीतलहर, यहाँका दोहोरिझरहने प्रमुख प्रकोपहरु हुन् । बहुप्रकोप सम्मुखता, समुदायको संकटानता र समुदायमा उपलब्ध क्षमताका आधारमा जोखिमको आँकलन, जोखिम नक्शाङ्कन यस नगरपालिकाले अपनाउनु आवश्यक छ । जोखिम संवेदनशील भू-उपयोग योजना तयार गरी जोखिमको स्तरको आधारमा भू-उपयोग क्षेत्र निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न सकेको खण्डमा दीर्घकालीन रुपमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । नगरपालिकाको विपद् जोखिम लेखाजोखा र आँकलनको लागि देहाय बमोजिम रणनीतिक क्रियाकलाप निर्धारण गरिएको छ ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
१.	नगरपालिका क्षेत्र भित्रका मुख्य नदी, तथा खोला तथा जलाधार क्षेत्र क्रमशः कर्णाली नदि, औरही, बबई नदी, लगायतका अन्य खोलामा बाढी प्रकोप क्षेत्र निर्धारण र नक्शाङ्कन	कर्णाली, बबई नदी, र अन्य खोलाहरूको बाढी प्रकोप क्षेत्र र जोखिम नक्शांकन सहितको नक्शा उपलब्ध भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, जल तथा उर्जा आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, विपत् व्यवस्थापन शाखा, विकास साझेदार, विज्ञ परामर्शदाता
२.	प्रमुख जलवायुजन्य प्रकोप क्षेत्रको आँकलन, नक्शाङ्कन र जोखिम क्षेत्र निर्धारण गर्ने	जलवायुजन्य जोखिम नक्शा तयार भएको हुनेछ ।	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, प्रदेश मन्त्रालय, विकास साझेदार, व्यवस्थापन शाखा विज्ञ परामर्शदाता
३.	मधुवन नगरपालिका क्षेत्रको भूकम्पीय प्रकोप आँकलन, नक्शाङ्कन र जोखिम क्षेत्र निर्धारण गर्ने	नगरमा भूकम्पीय प्रकोप नशा उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	खानी तथा भूगर्भ विभाग, प्रदेश मन्त्रालय विकास साझेदार, विश्वविद्यालयहरू तथा विज्ञ परामर्शदाता
४.	नगरका जोखिमयुक्त पूर्वाधार, ऐतिहासिक तथा	जोखिमको जानकारी	मध्यकालीन		नगरपालिका खानी तथा भूगर्भ विभाग,

	साँस्कृतिक सम्पदाहरु, सामुदायिक भवनहरु, शिक्षण संस्थाहरु, स्वास्थ्य संस्थाहरु, खानेपानी तथा सरसफाईका संरचनाका जोखिममा रहेका समुदायको तथ्याङ्क लागि भूकम्पीय जोखिम आँकलन एवं नक्शाङ्कन गर्ने र यसलाई होर्डीडबोर्डको माध्यमबाट सार्वजनिक रूपमा जानकारी गराउने भूकम्पीय	खुल्ला श्रोतको रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ ।			विषयगत निकाय तथा विकास साझेदार संस्थाहरु, व्यवस्थापन शाखा नेपाल रेडक्रस सोसाइटी
५.	नगरपालिकाको जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने	जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश योजना आयोग, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय, खानी तथा भूगर्भ विभाग, प्रदेश मन्त्रालय विकास साझेदार, विश्वविद्यालयहरु तथा विज्ञ परामर्शदाता
६.	महामारीबाट सुरक्षाको लागि चेतनामूलक तथा सूचनामूलक सामग्रीको विकास, प्रसार तथा सामाजिक परिचालनको काम गर्ने	महामारी रोकथामको जागि सामुदायिक सचेतना बृद्धि भएको हुनेछ	नियमित	मधुवन नगरपालिका	वडा कार्यालय, स्थानीय स्वास्थ्य संस्था, नेपाल रेडक्रस तथा विकास साझेदार संस्थाहरु
७.	मुख्य पूर्वाधार संरचना र	आगलागीको	मध्यकालीन	मधुवन	वडा कार्यालय,

	सेवाहरूका नियन्त्रण उपकरण राख्ने	आगलागी सम्बन्धी	जोखिम घट्नेछ		नगरपालिका	विषयगत निकाय तथा विकास साझेदार संस्थाहरू, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी
८.	सडक दुर्घटनाका सम्भावित क्षेत्रहरूको पहिचान सहित प्रकोप आँकलन तथा नक्शांकन गरी जोखिम क्षेत्र निर्धारण गर्ने	सडक दुर्घटनाको प्रकोप नक्शा उपलब्ध भएको हुनेछ			मधुवन नगरपालिका	पूर्वाधार शाखा प्रदेश मन्त्रालय जिल्ला ट्राफिक तथा प्रहरी कार्यालय तथा साझेदार संस्थाहरू
९.	सडक सुरक्षा सम्बन्धी सचेतनाका लागि जानकारीमूलक सामग्री उपलब्ध गराउने	सडक सुरक्षा सम्बन्धी जानकारी उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन		मधुवन नगरपालिका	वडा कार्यालय, ट्राफिक प्रहरी कार्यलय, स्थानीय समुदाय
१०.	मधुवन नगरपालिकाको बहुप्रकोपको लेखा जोखा गरी प्राप्त नतीजाको आधारमा प्रकोपको प्रकृति अनुरूपका पूर्वतयारी कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने	नगरपालिकाको बहुप्रकोप जोखिमको लेखाजोखा प्रतिवेदन सहित जोखिम न्यूनीकरणका काम सुरु भएका हुनेछन्	दीर्घकालीन		मधुवन नगरपालिका	जल तथा मौसम विज्ञान विभाग विभाग, जल तथा उर्जा आयोग, खानी तथा भूगर्भ विभाग, भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग, प्रदेश मन्त्रालय, विकास साझेदार, विज्ञ परामर्शदाता नेपाल रेडक्रस सोसाइटी

४.१.२ मधुवन नगरपालिकाको बहुप्रकोप जोखिम आँकलनको लागि अन्तर निकाय समन्वय

नेपालमा बहु-मापदण्डमा आधारित बहुप्रकोप जोखिमको आँकलन तथा नक्शाङ्कनहरू पर्याप्त छैनन् । यस दर्भमा बहुप्रकोप जोखिमको आँकलन तथा नक्शाङ्कनको लागि अन्तर निकाय समन्वय संयन्त्र स्थापना गर्नु पर्ने आवश्यकता छ । यसका लागि निम्न रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरीएका छन्:

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
११.	प्रकोप, सम्मुखता, सड्ढटाउन्मुखता र जोखिम तथ्याङ्क संकलनमा एकरूपता कायम गर्न स्थानीय तहमा अन्तर निकाय संयन्त्र स्थापना गर्ने	प्रकोप, सम्मुखता, संकटउन्मुखता र जोखिम तथ्याङ्क संकलनमा एकरूपता कायम भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति, सामुदायिक विपद् व्यवस्थापन समिति, स्थानीय आपतकालीन कार्य संचालन केन्द्र, वडा कार्यालय, नेपाल रेडक्रस तथा विकास साझेदार
१२.	स्थानीय तहमा महत्वपूर्ण पूर्वाधारहरू (आवास, सिंचाई, उद्योग, कृषि, सडक, पशुधन, वन, सिमसार, जीविकोपार्जन, विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी, खानेपानीका संरचना आदि), आश्रयस्थल र जनसंख्याको लागि बहु-मापदण्डमा आधारित विस्तृत बहुप्रकोप जोखिम आँकलन तथा नक्शाङ्कन गर्ने	सर्वसाधारणका लागि खुला श्रोत स्वरूपमा महत्वपूर्ण पूर्वाधार र आवासको बहु-प्रकोप जोखिम जानकारी उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश सरकारका मन्त्रालयहरू तथा खानी तथा भूगर्भ विभाग, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग तथा विकास साझेदार

४.१.३ प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास तथा सूचना प्रवाह

विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी बुझाई अभिवृद्धि गर्न अध्यापन तथा प्रशिक्षण र अनुभव आदान प्रदानका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्दछ। यसका लागि आवश्यक संस्थागत व्यवस्था गर्न देहाय बमोजिमका रणनीतिक क्रियाकलापहरु निर्धारण गरिएको छ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
१३.	खुल्ला भौगोलिक सूचना प्रणालीमा आधारित विपद् जोखिम सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गरि सञ्चालन गर्ने	विपद् सम्बन्धी सूचना उपलब्ध भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, विपद् ब्यवस्थापन शाखा र विकास साझेदार
१४.	जोखिम सूचना साझेदारीका लागि सरकारी संस्थाहरु, समुदायमा आधारित संस्थाहरु, विकास साझेदार, रेडक्रस अभियान, संचार मिडिया लगायतका सवैसँग स्थानीय स्तरमा सहकार्य गर्ने	जोखिम सूचना साझेदारीमा सहकार्य हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	विपद् ब्यवस्थापन शाखा, समुदायमा आधारित संस्था, नेपाल रेडक्रस तथा विकास साझेदार
१५.	जोखिम सूचना साझेदारी गर्न (मोवाइल एप्स, वेभसाइट, एसएमएस, रेडीयो र टेलिभीजन जस्ता	विपद् जोखिम सूचनाको प्रभावकारी सञ्चार र प्रसार हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, विपद्

	प्रविधिको प्रयोग सहित) सञ्चार तथा प्रसार कार्यविधि तयार गर्ने				व्यवस्थापन शाखा, नेपाल रेडक्रस, स्थानीय पत्रकार, तथा विकास साझेदार
१६.	विपद् पोर्टलको स्थानीयकारण गर्ने	स्थानीय तहमा विपद् जोखिमबारे ब्यापक प्रचार प्रसार र जानकारी भएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, विपद् व्यवस्थापन शाखा, नेपाल रेडक्रस, स्थानीय पत्रकार, तथा विकास साझेदार
१७.	महिला, बालबालिका, बृद्धबृद्धा, अपांगता भएका ब्यक्ति तथा अन्य संकटाउन्मुख समूह र समुदायसँग जोखिम सूचना साझेदारी तथा आदान प्रदान गर्ने संयन्त्र र कार्यविधि तयार गर्ने	संकटान समूह तथा समुदायसँग जोखिम सूचना आदान प्रदान भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	समाजिक विकास मन्त्रालय, महिला बालबालिका शाखा, वडा कार्यालय, विभिन्न विकास साझेदार निकाय

४.१.४. विपद् जोखिम बारेको बुझाईका लागि क्षमता अभिवृद्धि

स्थानीय स्तरमा विपद् जोखिमबारे बुझाईका लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्न विभिन्न अध्ययन, अध्यापन, अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू गर्नु पर्ने आवश्यकता छ । यसका लागि निम्न रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
१८.	विद्यालयको	विपद् व्यवस्थापन	निरन्तर	मधुवन	शिक्षा शाखा, प्रदेश

	पाठ्यक्रममा विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी विभिन्न पक्षमा विधागत, विषयगत र अन्तरविषयगत पाठ्यक्रम निर्माण गरी अध्ययन, अध्यापनलाई संस्थागत गर्न] {	सम्बन्धी प्रशिक्षणका लागि दक्ष जनशक्ति विकास भएको हुनेछ		नगरपालिका	सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल रेडक्रस सोसाइटी र विकास साझेदारहरु
१९.	राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय विश्वविद्यालय, विभिन्न अनुदान केन्द्रहरु, सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय, विकास साझेदार निकाय तथा सामाजिक संघ संस्थासँगको सहकार्यमा नगरको बहुप्रकोप तथा जलवायु जोखिमको अध्ययन अनुदान गर्ने	नगरपालिकाको बहुप्रकोप जोखिमको अवस्था अवगत हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	विश्वविद्यालयहरु अनुसन्धान केन्द्रहरु तथा विकास साझेदार निकाय
२०.	जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुको क्षमता वृद्धिका लागि विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी अभिमुखीकरण र प्रशिक्षण कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी बुझाईमा वृद्धि भएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, तालिम केन्द्रहरु, परामर्शदाता तथा विकास साझेदार निकाय
२१.	उद्योगी, व्यवसायी	निजी क्षेत्र विपद्	मध्यकालीन	मधुवन	प्रदेश आन्तरिक

	तथा निजी क्षेत्रका सेवा प्रदायकहरुलाई विपद् जोखिम न्यूनीकरणबारे प्रशिक्षण दिई विपद् व्यवस्थापनमा उनीहरुको सहभागिता, जिम्मेवारीबोध तथा जवाफदेहिता वृद्धि गर्ने	जोखिमबारे जानकारी भई आफ्नो भूमिकाबारे जिम्मेवार हुनेछन्		नगरपालिका	मामिला तथा कानून मन्त्रालय नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, तालिम केन्द्रहरु, परामर्शदाता, उद्योग बाणिज्य संघ तथा विकास साझेदार निकाय
२२.	सुरक्षित भवन निर्माण, प्रवलीकरण र मर्मत सम्भारका बारेमा सूचना शिक्षा तथा सञ्चार सामग्रीको विकास गरी प्रसार गर्ने	सुरक्षित निर्माण सम्बन्धी चेतनाको विकास हुनेछ	दीर्घकालीन	मधुवन नगरपालिका	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा साझेदार संस्थाहरु

४.२ प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र २: स्थानीय विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिको

सुदृढीकरण

विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिको स्थापना तथा सुदृढीकरण जोखिम बुझ्ने तथा न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको प्रयासका लागि पहिलो अनिवार्य शर्त हो । विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचनाको स्थापना र सुदृढीकरण र आवश्यक नीति तथा कानूनको तर्जुमा गर्नुपर्ने हुन्छ । विभिन्न क्षेत्रगत विकास योजना मार्फत विपद् जोखिम न्यूनीकरणका कार्यलाई मुलप्रवाहीकरण गर्ने आवश्यक संयन्त्र र प्रकृया निर्धारण गर्नुपर्छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा नागरिक सरोकारको सम्बोधन तथा शासकीय पद्धति समावेशी र जोखिममा रहेका समूहमैत्री पनि हुनुपर्छ । संघीय संविधान बमोजिम संघीय संरचनाको अभ्यास प्रारम्भ भएको छ र सोही बमोजिम विपद् व्यवस्थापनको लागि पनि नयाँ अवधारणा अनुसार संघीय नीति, कानून र रणनीतिक कार्ययोजना तयार भएको अवस्थामा स्थानीय सरकारको तोकिएको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा स्थानीय आवश्यकता र संघीय र प्रादेशिक नीति तथा कार्ययोजनाको लक्ष्य पूरा गर्न सहयोग पुग्ने गरी यस प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र अन्तर्गत देहाय अनुसारका प्राथमिकता प्राप्त कार्यहरु र रणनीतिक क्रियाकलापहरु निर्धारण गरिएको छ:

४.२.१. कानूनी संस्थागत संरचनाहरूको स्थापना एवं सुदृढीकरण

विपद् व्यवस्थापन तीनवटै सरकारको साझा अधिकार क्षेत्रमा पर्ने भएकोले स्थानीय सरकार (मधुवन नगरपालिका) ले पनि आवश्यकता अनुसार कानून तर्जुमा र संस्थागत संरचना स्थापना तथा विद्यमान संरचनाहरूको सुदृढीकरण गर्नुपर्ने हुन्छ । आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्र विपद् व्यवस्थापनको शासकीय पद्धति सुदृढ र प्रभावकारी बनाउनु स्थानीय सरकारको जिम्मेवारी हो यसका लागि देहाय अनुरूपका रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएको छ ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
२३.	स्थानीय आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रलाई आधुनिक प्रविधिले भरिपूर्ण बनाई सञ्चालन गर्ने	विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका क्रियाकलापहरू प्रभावकारी रूपले सञ्चालन भएका हुनेछन्	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, परामर्शदाता तथा विकास साझेदार
२४.	गाउँपालिकामा तोकिए बमोजिम विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि विषयगत क्षेत्र गठन गरी परिचालन गर्ने	विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका क्रियाकलापहरू ब्यवस्थित रूपले सञ्चालन गर्नका लागि विषयगत क्षेत्रको गठन र परिचालन भएका हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, परामर्शदाता तथा विकास साझेदार
२५.	सबै विद्यालय र अस्पतालहरूमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गरी कार्य जिम्मेवारी निर्धारण गर्ने	विद्यालय तथा अस्पतालमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन भई कार्य जिम्मेवारी निर्धारण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा, स्वास्थ्य शाखा, विब्यस, शिक्षा शाखा, रेडक्रस

४.२.२. कानूनी तथा नियामक संरचना निर्माण प्राथमिकता

बिगतका कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थाहरूको आधारमा सम्पादन गरिएका कार्यहरूको अनुभवहरूलाई समेत अवलम्बन गरी विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको बहु आयामिकतालाई सम्बोधन गर्न समसामयिक कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था गर्नुपर्ने आवश्यकता भएको हुनाले विपद् व्यवस्थापनका सबै क्रियाकलापको समन्वयात्मक र प्रभावकारी रूपमा व्यवस्थापन गरी विपद्बाट सर्वसाधारणको जीउज्यान र सार्वजनिक, नीजि तथा व्यक्तिगत सम्पत्ति, प्राकृतिक एवं सांस्कृतिक सम्पदा र भौतिक संरचनाको संरक्षण गर्न नगर कार्यपालिकाले विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७५ बनाएको छ । यस ऐनको कार्यान्वयनका लागि विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन नियमावली तयार गर्नु पर्ने आवश्यकता छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागि विभिन्न विषयगत क्षेत्रसँग सम्बन्धित कानूनी र नियामक संरचनाहरूको पनि विकास गर्नु पर्ने आवश्यकता छ । यसका लागि निम्न रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
२६.	विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७५ को प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन नियमावली तयार गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन शासन व्यवस्थित र सुदृढ गर्न नियमावली तयार भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, परामर्शदाता तथा विकास साझेदार
२७.	मधुवन नगरपालिकाको स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना तयार गर्ने	स्थानीय तहमा प्रभावकारी विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना तयार भएको हुने	अल्पकालीन		विपद् व्यवस्थापन शाखा, विकास साझेदारहरू, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा परामर्शदाता
२८.	विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका लागि स्थानीय नीति,	मधुवन नगरपालिकामा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा	अल्पकालीन		विपद् व्यवस्थापन, विकास साझेदारहरू, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी

	रणनीति र कार्ययोजना तयार गर्ने	व्यवस्थापनका लागि स्थानीय नीति, रणनीति र कार्ययोजना तयार भएको हुनेछ			तथा परामर्शदाता
२९.	स्थानीय सडक सुरक्षा रणनीति तयार गर्ने	स्थानीय सडक सुरक्षा रणनीति तयार भएको हुनेछ	अल्पकालीन		ट्राफिक प्रहरी कार्यालय, वडा कार्यालय, विकास साझेदारहरू तथा नेपाल रेडक्रस सोसाइटी
३०.	नेपाल सरकारले निर्माण गरेको सुरक्षित सडकका लागि डिजाइन निर्देशिका कार्यान्वयन गर्ने	सुरक्षित सडकका लागि डिजाइन निर्देशिका कार्यान्वयन भएको हुनेछ	निरन्तर		पूर्वाधार विकास शाखा, वडा कार्यालय र निर्माण कम्पनी
३१.	सीट बेल्ट, हेलमेटको प्रयोग र सार्वजनिक यातायात सुरक्षा सम्बन्धी नियमहरूलाई कडाईका साथ लागु गर्ने	सडक प्रयोगकर्ताहरू सचेत र अनुशासित भई सडक दुर्घटना कम भएको हुनेछ	अल्पकालीन		वडा कार्यालय ट्राफिक प्रहरी कार्यालय
३२.	राष्ट्रिय भवन संहिता लागू गर्ने, शहरी तथा ग्रामीण क्षेत्रहरूको लागि भवन संहिता अनुरूप भवन निर्माण विनियम वनाउने	बाढी र भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माणका लागि नीतिगत व्यवस्था लागु भएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, पूर्वाधार विकास शाखा तथा वडा कार्यालय
३३.	मधुवन नगरपालिकाका विकास योजनाहरूमा	विकास योजना तथा कार्यक्रममा	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश आन्तरिक मामिला तथा कानून

	विपद् जोखिम न्यूनीकरण मुलप्रवाहीकरण गर्न निर्देशिका तयार गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरण मुलप्रवाहीकरण गर्न निर्देशिका तयार भएको हुनेछ			मन्त्रालय विकास साझेदारहरु, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा परामर्शदाता
३४.	विपद् जोखिम प्रभाव मूल्याङ्कनलाई स्थानीय वातावरण संरक्षण ऐनमा समावेश गर्ने	विपद् जोखिम प्रभाव मूल्याङ्कन वातावरण संरक्षण ऐन भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा र विकास साझेदारहरु
३५.	प्राकृतिक श्रोत तथा जलाधार ब्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्यक्रम र कार्ययोजनाहरुमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण समावेश गर्ने	प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रम र कार्ययोजनाहरुमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण समावेश भएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	विकास साझेदारहरु, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा परामर्शदाता
३६.	स्थानीय र सामुदायिक विपद् व्यवस्थापन समितिका लागि स्थानीय विपद् जोखिम व्यवस्थापन कार्य सञ्चालन विधि तयार र नियमित अद्यावधिक गर्ने	स्थानीय र सामुदायिक विपद् व्यवस्थापन समितिका लागि विपद् व्यवस्थापन कार्यसञ्चालनका लागि कार्यविधि तयार भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	विकास साझेदारहरु, विपद् व्यवस्थापन शाखा, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, वडा कार्यालय
३७.	स्थानीय आपतकालीन कार्यसंचालन केन्द्रको कार्यसंचालन कार्यविधि तयार गरी कार्यान्वयन	आपतकालीन कार्यसञ्चालन बिधि तयार भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, विकास साझेदार

	गर्ने				
३८.	स्थानीय विपद् व्यवस्थापन कोष सञ्चालन निर्देशिका तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने	आपतकालीन कोष कार्यसञ्चालन निर्देशिका तयार गरी कार्यान्वयन भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	नगरपालिका विपद् व्यवस्थापन शाखा, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदार
३९.	उच्च जोखिममा रहेका बालबालिका, बृद्धबृद्धा, महिला, अपाङ्गता भएका ब्यक्तिको आपतकालीन अवस्थामा सुरक्षा र संरक्षणको लागि निर्देशिका तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने	आपतकालीन अवस्थामा संकटासन्न समूहको संरक्षण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश सामाजिक विकास मन्त्रालय, गाउँपालिका महिला तथा बालबालिका शाखा, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, महिला तथा विकास साझेदारहरु
४०.	निजी क्षेत्रहरुको विपद् व्यवस्थापन अभ्यासहरुमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण एकीकृत गर्न निर्देशिका तयार गर्ने	निजी क्षेत्रमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणको अभ्यास भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	उद्योग बागिज्य संघ, निजी क्षेत्र, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी
४१.	विपद् पश्चातको खोज उद्धार तथा राहत वितरण स्थानीय मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने	उद्धार राहत सम्बन्धी मापदण्ड तथा राहत व्यवस्थापन प्रभावकारी भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	नगरपालिका विपद् व्यवस्थापन शाखा, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी
४२.	पूर्वाधार योजनाहरुको सम्भाव्यता अध्ययन,	पूर्वाधार योजनाको उत्थानशील डिजाइन र	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	नगर पूर्वाधार विकास शाखा, प्रदेश भौतिक पूर्वाधार

	डिजाइन र निर्माणका लागि जोखिम सुसूचीत र सुरक्षित हुनेगरी मापदण्ड र मानकहरु तर्जुमा गर्ने	निर्माणका लागि मापदण्ड तयार भएको हुनेछ			विकास मन्त्रालय
४३.	विपद्को समयमा पशुपंक्षीको उद्धार र हेरचाह सम्बन्धी निर्देशिका निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने	आपतकालीन अवस्थामा पशुपंक्षी उद्धार निर्देशिका निर्माण र कार्यान्वयन भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	नगरपालिका पशु सेवा शाखा, प्रदेश कृषि मन्त्रालय, विशेषज्ञ परामर्शदाताहरु तथा विपद् व्यवस्थापन शाखा
४४.	हरित पूर्वाधार र पारिस्थितिकीय प्रणालीमा आधारित अनुकूलन (Ecosystem Based Adaptation) मार्फत विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि मार्गदर्शन तयार गर्ने	हरित पूर्वाधार र पारिस्थितिकीय प्रणालीमा आधारित अनुकूलन मार्फत विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि मार्गदर्शन तयार भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश सरकार, विशेषज्ञ परामर्शदाताहरु, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरु, दातृ निकायहरु तथा अन्य सरोकारवाला, विश्वविद्यालय तथा अनुसन्धान केन्द्रहरु, सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ फेकोफन

३. विपद् जोखिम सुशासनको लागि क्षमता अभिवृद्धि र सहकार्य

विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी र परिणाममुखी बनाउन मधुवन नगरपालिका स्वयं र यसमा संलग्न सबै निकायहरूको क्षमता बढाउन आवश्यक हुन्छ । यसका लागि देहाय बमोजिमका रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएको छः

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
४५.	स्थानीय तहमा रहेर कार्य गर्ने स्थानीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण सञ्जाल निर्माण गरी बिस्तार गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा सबै सरोकारवालाहरूको सहभागिता सुनिश्चित हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदारहरू
४६.	विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा (जलाधार व्यवस्थापन र पूर्वसूचना प्रणालीका लागि) सम्बन्धित स्थानीय तहबीच संयन्त्र तयार गर्ने	अन्तर स्थानीय तहबीच समन्वय भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदारहरू
४७.	विपद् व्यवस्थापनमा सम्बद्ध संस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि एक आपसमा आदान प्रदानका कार्यक्रम तथा विकास साझेदार संस्थाहरूबीच सहकार्य गर्ने	विपद् व्यवस्थापनमा काम गर्ने संस्थाहरूको क्षमता वृद्धि भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदारहरू
४८.	समुदायमा गठन भएका सामुदायिक विपद् व्यवस्थापन समितिहरूलाई वडा	सामुदायिक विपद् व्यवस्थापन समितिको स्थानीय विपद् व्यवस्थापन	अल्पकालीन		मधुवन नगरपालिका विपद् व्यवस्थापन

कार्यालयमा सूचीकृत गरी विपद् व्यवस्थापन समिति र सामुदायिक विपद् व्यवस्थापन समितिको सञ्जाल निर्माण र बिस्तार गर्ने	समितिसँग सहज पहुँच भएको हुनेछ			शाखा, वडा कार्यालय, रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदारहरु
---	-------------------------------	--	--	--

४.२.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीताको सुनिश्चितता

महिला, बालबालिका, बृद्धबृद्धा, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र सीमान्तकृत समूदाय विपद्को बढी जोखिममा हुन्छन् । विपद् जोखिम न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरु यस प्रकारका जोखिममा रहेका समूहलाई प्राथमिकतामा राखेर सञ्चालन गर्नुपर्दछ र उनीहरुको अर्थपूर्ण सहभागिता मार्फत समावेशीताको सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ । विपद् जोखिम न्युनिकणमा समावेशीकरणको सुनिश्चितताको लागि निम्न अनुसार रणनीतिक क्रियाकलापहरु निर्धारण गरिएको छ ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
४९.	नगरपालिकाको विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्ययोजना तयार गर्ने	जोखिम व्यवस्थापनमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्ययोजना तयार भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, विपद् व्यवस्थापन शाखा, महिला तथा बालबालिका शाखा, वडा कार्यालय
५०.	विपद् जोखिम व्यवस्थापनका कार्यक्रममा जोखिममा रहेका नागरिक र	विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि मधुवन नगरपालिकामा	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	वडा कार्यालय, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, महिला तथा बालबालिका

	समुदायको पहुँच प्रतिनिधित्व प्रभावकारी सहभागिताको लागि समुदायस्तरमा सामाजिक परिचालनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	सामाजिक परिचालनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका हुनेछन्			शाखा तथा विकास साझेदारहरू
५१.	सीमान्तकृत समूह, महिला, अपाङ्गता भएका ब्यक्ति, बालबालिका, तथा बृद्धबृद्धा जस्ता अति संकटान समुदायका लागि प्राथमिकताका आधारमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी विशेष कार्यक्रमको विकास गरी कार्यान्वयन गर्ने	समावेशीकरणका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय तथा बालबालिका शाखा तथा विकास साझेदारहरू
५२.	विपद् व्यवस्थापनका सबै चरणहरूमा समूह, महिला, अपाङ्गता भएका ब्यक्ति, बालबालिका, तथा बृद्धबृद्धा जस्ता अति संकटान समुदायको प्रत्यक्ष सहभागिता सुनिश्चित गर्नका लागि निर्देशिकासहित	विपद् व्यवस्थापनका सबै चरणमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय तथा बालबालिका शाखा तथा विकास साझेदारहरू

अनुगमन विकास कार्यान्वयन गर्ने	संयन्त्रको गरी				
--------------------------------------	-------------------	--	--	--	--

४.३ प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र ३: विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि उत्थानशीलता वृद्धि गर्न बृहत्तर जोखिम जानकारीमा आधारित निजी तथा सार्वजनिक लगानी प्रवर्धन विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा लगानी प्रवर्धन गर्नुको मूलभूत उद्देश्य उत्थानशीलता वृद्धिका लागि श्रोत परिचालन मार्फत विद्यमान जोखिम न्यूनीकरण गरी सम्भावित क्षतिलाई कम गर्नु हो । सार्वजनिक निजी लगानी सुनिश्चित गरेर जोखिम न्यूनीकरणका क्रियाकलापहरूलाई विकास निर्माणका कार्यमा एकीकरण गरी भविष्यमा सृजना हुनसक्ने सम्भावित जोखिमको अन्तरनिहित कारणहरूको सम्बोधन गरी जनधन तथा विकास पूर्वाधारहरूलाई सुरक्षित गर्न सकिन्छ । यस प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र अन्तर्गत देहाय बमोजिमका प्राथमिकता प्राप्त कार्यहरू र रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएको छ ।

४.३.१ उत्थानशीलता वृद्धिका लागि विकास कार्यमा लगानी प्रवर्धन र मुलप्रवाहीकरण

सम्भावित तथा विद्यमान विपद् जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू मार्फत उत्थानशीलता वृद्धिका लागि विपद्का अन्तरनिहस्त कारणहरूलाई सम्बोधन गरी विकास कार्यमा मूलप्रवाहीकरण गर्न आवश्यक हुन्छ । यसका लागि निम्नअनुसारका रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएको छ

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
५३.	नगरको वार्षिक योजना छनोटदेखि विपद् जोखिम न्यूनीकरण योजनालाई प्राथमिकता दिने नियमित	योजनामा विपद् जोखिम न्यूनीकरण समावेश भएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	समुदाय, वडा कार्यालय, योजना शाखा, भौतिक पूर्वाधार विकास शाखा
५४.	नगरपालिकाले पूर्वाधार निर्माणका काम गर्दा नयाँ मात्र नभई सुरक्षित र मजबुत निर्माणको विधि अवलम्बन गर्ने	पूर्वाधार संरचनाहरू विपद् जोखिम न्यूनीकरणका दृष्टिले मजबुत हुनेछन्	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन वडा कार्यालय, योजना शाखा, भौतिक पूर्वाधार विकास शाखा

५५.	नगरपालिका क्षेत्रभित्र जोखिम मा रहेका पूर्वाधारहरू (विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी, खानेपानी तथा सरसफाइका संरचना, सरकारी तथा सावजनिक भवनहरू, ऐतिहासिक सम्पदा र साँस्कृतिक धरोहरहरू) प्रवलीकरणका लागि लगानी बढाउने	जोखिमयुक्त पूर्वाधारहरू सुरक्षित भएका हुनेछन्	दीर्घकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश सामाजिक विकास मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय, प्रदेश योजना आयोग तथा नगरपालिका विषयगत शाखा
५६.	नगर क्षेत्रभित्रका सबै विद्यालयलाई मजबुत संरचनाको रूपमा निर्माण, पुननिर्माण तथा प्रवलीकरण गरी सुरक्षित आपतकालीन आवासीय सेवा समेत दिन सक्ने गरी निर्माण गर्ने	सबै विद्यालय उत्थानशील र सुरक्षित भएका हुनेछन्	दीर्घकालीन	मधुवन नगरपालिका	सामाजिक विकास मन्त्रालय, प्रदेश योजना आयोग, प्रदेश शिक्षा निर्देशनालय, वि.व्य.स., शिक्षा शाखा विकास साझेदार
५७.	बृहत् विद्यालय सुरक्षा अवधारणाको कार्यान्वयन गरी सबै विद्यालयलाई सुरक्षित विद्यालय बनाउने	सबै विद्यालय विपद् जोखिमबाट सुरक्षित भएका हुनेछन्	दीर्घकालीन	मधुवन नगरपालिका	सामाजिक विकास मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय, प्रदेश शिक्षा निर्देशनालय विब्यस, समुदाय,

					शिक्षा मन्त्रालय, शिक्षा शाखा
५८.	आवश्यक ठाउँमा पोखरीहरूको निर्माण तथा संरक्षण गरी पानी संरक्षण र वर्षाको पानी संकलन तथा पानी उपयोगमा कुशल प्रविधिको उपयोग गर्ने	बाढी, खडेरी तथा आगलागीको क्षति कम भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	मधुवन नगरपालिका	वडा कार्यालयहरू, पूर्वाधार विकास शाखा तथा विकास साझेदार
५९.	सरकारी कार्यालयहरू, सामुदायिक भवनहरू, विद्यालयहरू, अस्पतालहरू र आश्रय स्थलहरू र सार्वजनिक पूर्वाधारहरू, बालमैत्री, बृद्धबृद्धा तथा अपाङ्गमैत्री बनाउने	संकटासन्न समूहको उत्थानशीलता वृद्धि भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	मधुवन नगरपालिका	सामाजिक विकास मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय, शिक्षा शाखा तथा विकास साझेदारहरू

४.३.२. विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा सार्वजनिक लगानी वृद्धि

नगरपालिकाको वार्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरू तथा विकास निर्माणका ठूला परियोजना र सडक निर्माण जस्ता कार्यमा जोखिम आँकलनका आधारमा निश्चित प्रतिशत बजेट विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागि छुट्याउने अनिवार्य व्यवस्था गरी विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागि सार्वजनिक लगानी बढाउन सकिन्छ । यसका लागि निम्नानुसार रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएको छ ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
६०.	नगरपालिकाको वार्षिक विकास बजेटको ५ प्रतिशत विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि छुट्याउने	विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि लगानी सुनिश्चित भएको	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा तथा नगरकार्यपालिका

		हुनेछ			
६१.	विकास आयोजनाको बजेटबाट विपद् पश्चात पुननिर्माणमा उपयोगी गर्ने अनुमति दिन बजेट रकमान्तरका लागि प्रकृया स्थापित गर्ने	पुननिर्माणका लागि लगानी उपलब्ध भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा तथा नगरकार्यपालिका
६२.	नगरपालिकाको वार्षिक बजेट पद्धतिमा विपद् जोखिम व्यवस्थापन बजेट कोडको व्यवस्था गर्ने	वार्षिक रुपमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागि बजेट सुनिश्चित भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा तथा नगरकार्यपालिका

४.३.३ विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागि निजी क्षेत्रको सहभागिता र लगानी वृद्धि

निजी क्षेत्रले एकातिर आफ्नै व्यवसाय र कर्मचारीहरूको सुरक्षा र व्यवसायिक निरन्तरताको लागि लगानी गर्नुपर्दछ भने अर्कोतर्फ व्यवसायिक उत्तरदायित्वको रुपमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि लगानी गर्न र व्यवसायिक रुपमा सरकारसँग साझेदारी र नवप्रवर्तनका लागि लगानी गर्ने वातावरण तयार गर्नुपर्दछ । विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा निजी क्षेत्रको साझेदारी र लगानी वृद्धिका लागि निम्नानुसार रणनीतिक क्रियाकलाप निर्धारण गरिएको छ ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
६३.	नगरपालिका भित्रका व्यापारिक प्रतिष्ठान तथा उद्योगलाई विपद्को समयका लागि व्यवसाय निरन्तरता योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न प्रोत्साहन गर्ने	व्यवसाय निरन्तरता योजना तयार भइ कार्यान्वयन भएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	उद्योग बाणिज्य संघ, विपद् व्यवस्थापन शाखा तथा निजी क्षेत्र
६४.	व्यवसायिक सामाजिक	विपद् जोखिम	मध्यकालीन	मधुवन	उद्योग

	उत्तरदायित्व मार्फत विपद् जोखिम न्यूनीकरण, पूर्वतयारी, पुनर्लाभ र पुनर्निर्माणका लागि निजी क्षेत्रको लगानी परिचालन गर्ने	न्यूनीकरणमा निजी क्षेत्रको लगानी र साझेदारी वृद्धि भएको हुनेछ निरन्तर		नगरपालिका	बाणिज्य संघ, विपद् व्यवस्थापन शाखा तथा निजी क्षेत्र
६५.	विपद् जोखिम लगानी तथा जोखिम हिस्सेदारीका लागि सार्वजनिक, निजी संयुक्त लगानी प्रवर्द्धन गर्ने कार्यक्रम तयार गरी परिचालन गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा निजी क्षेत्रको लगानी र साझेदारी वृद्धि भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	उद्योग बाणिज्य संघ, विपद् व्यवस्थापन शाखा तथा निजी क्षेत्र, सहकारी
६६.	वित्तीय संस्था, सहकारी तथा सामुदायिक संस्थाहरु मार्फत विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा लगानीको लागि सहज वातावरणको ब्यवस्था गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरण लागि निजी तथा सामुदायिक लगानी वृद्धि भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	उद्योग बाणिज्य संघ, निजी क्षेत्र, सामुदायिक संस्थाहरु तथा सहकारी
६७.	विपद् व्यवस्थापन तथा न्यूनीकरणका लागि निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्नका लागि प्याकेज स्थापना र सञ्चालन गर्ने	नवप्रवर्तनका लागि निजी क्षेत्रले लगानी गरेको हुनेछ	दीर्घकालीन	मधुवन नगरपालिका	उद्योग बाणिज्य संघ तथा निजी क्षेत्र

४.३.४ सामाजिक सुरक्षा, बीमा तथा जोखिम हिस्सेदारी मार्फत उत्थानशीलता वृद्धि

विपद् पश्चात् वितरण गरिने राहतलाई सामाजिक सुरक्षा, बीमा, कृषि तथा पशु बीमा, सम्पत्ति बीमा जस्ता जोखिम हिस्सेदारीका उपायहरु मार्फत क्रमशः प्रतिस्थापन गर्न जरुरी छ र सामुदायिक तथा सामाजिक सुरक्षाका क्रियाकलापहरुलाई जोखिम व्यवस्थापनसँग जोडेर सञ्चालन गर्नुपर्दछ । यसका लागि निम्नानुसार रणनीतिक क्रियाकलापहरु निर्धारण गरिएको छ ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
६८.	विपद्को जोखिममा रहेका समूह, समुदाय तथा नागरिक जीवन बीमाको व्यवस्था गर्ने	जोखिममा रहेका नागरिकको उत्थानशीलता वृद्धि भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश योजना आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, बीमा कम्पनीहरु तथा निजी क्षेत्र
६९.	घर, भवन तथा निजी सम्पतिको बीमाको लागि नीतिगत रूपमा सहजीकरण गर्ने	विपद्बाट हुने नोक्सानीको क्षतिपूर्ति सुनिश्चित भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश योजना आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, बीमा कम्पनीहरु, निजी क्षेत्र
७०.	कृषि तथा पशु बीमा कार्यक्रमलाई नगर क्षेत्रका सबै बस्तीहरुमा बिस्तार गर्ने	कृषि क्षेत्रको उत्थानशीलता वृद्धि भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश योजना आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, बीमा कम्पनीहरु, निजी क्षेत्र
७१.	जीविकोपार्जनका आधार, सीप, औजार र लगानीलाई विपद्को अवस्थाबाट जोगाउन योगदानमा आधारित बीमा प्रणालीलाई बिस्तार गर्ने	जीविकोपार्जनमा उपायहरुको बीमा मार्फत उत्थानशीलता वृद्धि भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश योजना आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, बीमा कम्पनीहरु, निजी क्षेत्र
७२.	नगरका सार्वजनिक भवनहरु, विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी तथा महत्वपूर्ण पूर्वाधारहरुको विपद् जोखिम बीमाको व्यवस्था गर्ने	सार्वजनिक भवन तथा पूर्वाधारहरुको विपद् बीमा भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश योजना आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, बीमा कम्पनीहरु, निजी क्षेत्र

४.४ प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र ४ प्रभावकारी विपद् प्रतिकार्य र पुनर्लाभ, पुनः स्थापना तथा पुनः निर्माणमा 'अझ राम्रो र बलियो निर्माण' का लागि विपद् पूर्वतयारीको सुदृढीकरण

यस प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रले प्रभावकारी प्रतिकार्यको लागि आवश्यक पूर्वतयारी र जोखिम न्यूनीकरण सहितको पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणलाई समेटेदछ । विपद् पश्चातको प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना र पुनर्निर्माण तथा पुनर्लाभका गतिविधिहरूमा बहुप्रकोप जोखिमलाई ख्याल गरी अझ बलियो र सबैप्रकारको जोखिमबाट सुरक्षित निर्माणका लागि आवश्यक रणनीतिक क्रियाकलापहरूलाई समेटेर निम्नानुसारका प्राथमिकता प्राप्त कार्यहरू र रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएको छ ।

४.४.१ प्रभावकारी विपद् प्रतिकार्यका लागि विपद् पूर्वतयारीको सुदृढीकरण

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
७३.	आपतकालीन अस्थायी आश्रयस्थलको लागि नगरमा खुल्ला क्षेत्र पहिचान गरी अस्थायी आश्रयस्थल निर्माण गर्ने	आपतकालीन समयको लागि खुल्ला क्षेत्र पहिचान र आश्रयस्थल निर्माण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदारहरू
७४.	भण्डारण गृह स्थापना गरी आपतकालीन उद्धार सामग्री तथा उपकरणहरू तथा गैरखाद्य राहत सामग्रीहरूको व्यवस्थापन र भण्डारण गर्ने	उद्धार तथा राहत सामग्रीको उपलब्धता सुनिश्चित भएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदारहरू
७५.	स्थानीय तहका भण्डारण गृहहरूमा महिला, सुत्केरी, बालबालिका,	आपतकालीन समयमा संकटान समूहको विशेष	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	आन्तरिक मामिला तथा कानून

	बृद्धबृद्धा, अपाङ्गता भएका तथा विरामीका विशेष आवश्यकता पूरा हुने गरी खाद्यान्न, औषधि, सरसफाइका सामग्री तथा उपकरणहरु पर्याप्त मात्रामा भण्डारण गर्ने	आवश्यकता सम्बोधनको सुनिश्चिता भएको हुनेछ			मन्त्रालय, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदारहरु
७६.	प्रत्येक सार्वजनिक, सरकारी र व्यवसायिक भवनमा आपतकालीन निकास मार्ग र आपतकालीन भेला हुने स्थान छुट्याई विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने	सार्वजनिक भवनहरुमा विपद् प्रतिकार्यको लागि पूर्वतयारी भएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, विपद् व्यवस्थापन शाखा विकास साझेदारहरु तथा परामर्शदाता
७७.	नगरपालिकाको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा गर्ने	नगरपालिकाको विपद् पूर्वतयारी योजना तयार भएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, विकास साझेदारहरु तथा परामर्शदाता

४.४.२ बहुप्रकोप पूर्वसूचना प्रणालीको विकास

बहुप्रकोप जोखिम आँकलन र पूर्वानुमान पद्धतिको सुदृढीकरण गरी पूर्वसूचना प्रणालीसँग जोडेर यसको बिस्तार गर्न आवश्यक छ । विपद् पूर्वसूचनामा जोखिममा रहेका समुदाय र समूहको पहुँच स्थापित गर्नुपर्दछ । प्रभावकारी प्रतिकार्यका लागि कार्य सञ्चालन प्रक्रिया र विधि तर्जुमा गर्नुपर्दछ । यसका लागि देहाय अनुसारका रणनीतिक क्रियाकलापहरु निर्धारण गरिएको छ ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
७८.	नगरपालिका भित्र बग्ने प्रमुख जलाधारहरु बबई नदी, औरही, गेरुवा लगायतका अन्य खोलामा बाढीको जोखिममा रहेका क्षेत्रमा पूर्वसूचना प्रणालीको स्थापना र सुदृढीकरण गर्ने	बबई नदी, औरही, गेरुवा लगायतका अन्य खोलामा तटीय क्षेत्रमा पूर्वसूचना प्रणाली व्यवस्थित भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, नेपाल रेड क्रस सोसाइटी, विकास साझेदार तथा परामर्शदाता
७९.	प्रमुख प्रकोपहरुको तथ्याङ्क विष्लेषण र पूर्वानुमान गरी प्रकोप पात्रोको आधारमा पूर्वसूचनामूलक देशहरुको उत्पादन तथा प्रसारण गर्ने	पूर्वसूचनामूलक देशहरु उत्पादन र प्रसारण भएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, विकास साझेदार तथा परामर्शदाता
८०.	स्थानीय ज्ञान सीप, अनुभव र परम्परागत असल अभ्यासलाई विपद् पूर्वसूचनाको रूपमा सदुपयोग गर्ने	पूर्वसूचनामा परम्परागत ज्ञान, सीप र अनुभवलाई समेटिएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, तथा विकास साझेदार

८१.	जल तथा मौसम मापन केन्द्र र स्थानीय सञ्चार माध्यमसँगको समन्वयमा जोखिममा रहेका समुदायको पूर्वसूचनामा पहुँच स्थापित हुने विधि र संरचना तयार गर्ने	संकटासन्न समुदायको पूर्वसूचनामा पहुँच स्थापित भएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदार
८२.	नगर भित्रका सबै सार्वजनिक भवनहरु, शिक्षण संस्थाहरु, अस्पताल, तथा व्यवसायिक भवनहरुमा आगलागी पूर्वसूचना प्रणाली उपकरणहरु जडान गर्ने	आगलागीको पूर्वसूचनाले क्षति कम भएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, विकास साझेदार
८३.	पूर्वसूचना प्रणालीलाई विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम तथा शैक्षिक कार्यक्रमको पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने	पूर्वसूचना प्रणालीका बारेमा अध्ययन अध्यापन भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	शिक्षा शाखा, विपद् व्यवस्थापन शाखा, रेडक्रस सोसाइटी, विकास साझेदार
८४.	विपद् पूर्वसूचनामा जोखिममा रहेका महिला, बालबालिका, बृद्धबृद्धा, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा संकटान समुदायको पहुँच, प्रतिनिधित्व र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने	पूर्वसूचना प्रणालीमा सबैको पहुँच सुनिश्चित भएको हुनेछ	निरन्तर	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, विकास साझेदार, सामुदायिक विपद् व्यवस्थापन समिति

४.४.३ समुदायमा आधारित विपद् जोखिम न्यूनिकरण प्रवर्धन

विपद्को समयमा प्रारम्भिक प्रतिकार्यकर्ता समुदाय नै हुन्छ । समुदायमा आधारित संस्थाहरूलाई विपद् जोखिमको अवस्था आँकलन तथा स्थानीय जोखिम न्युनीकरण योजना निर्माणमा सहभागी गराई विपद् सम्बन्धी ज्ञान र सूचना संबाहकको रूपमा विकास गर्नुपर्दछ । सामुदायिक संस्थाहरूको विकास, विस्तार र सञ्जालीकरणले समुदायको क्षमता अभिवृद्धि हुन्छ । यसका लागि देहाय बमोजिमका रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएको छ ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
८५.	विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापनका लागि समुदायमा आधारित संस्थाहरूको स्थापना, विकास र सञ्जालीकरण गर्ने	समुदायमा प्रभावकारी रूपमा विपद् व्यवस्थापनमा सहयोग पुग्नेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	वडा कार्यालय, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदार
८६.	स्थानीय स्तरमा हरेक प्रकोपका लागि समुदायमा आधारित पूर्वसूचना प्रणालीको विकास गर्ने	समुदायमा आधारित पूर्वसूचना प्रणालीको विकास भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	वडा कार्यालय, सामुदायिक विपद् व्यवस्थापन समिति, गैससहरू
८७.	समुदायमा आधारित तालिम प्राप्त र इच्छुक स्वयमसेवकहरूको प्रथम खोज तथा उद्धार समूह निर्माण गरी क्षमता विकास गर्ने	समुदायमा तालिम प्राप्त प्रथम खोज तथा उद्धारक उपलब्ध भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	सुरक्षा निकाय, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदार
८८.	विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि समुदायमा आधारित संस्थाहरू, गैर सरकारी संस्थाहरू, स्थायी प्रकृतिका उपभोक्ता समितिहरू र नागरिक संस्थाहरूबीच	विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा सबै स्थानीय सरोकारवालाहरूको सहभागिता भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	वडाकार्यालय, सामुदायिक विपद् व्यवस्थापन समिति नेपाल रेडक्रसा सोसाइटी तथा विकास

	सहकार्यको लागि संयन्त्र तयार गर्ने				साझेदार
८९.	विपद् जोखिम व्यवस्थापनका कार्यक्रम तथा नीति निर्माणमा महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका र समुदायको पहुँच र प्रतिनिधित्व बढाउने ।	समुदायमा आधारित विपद् जोखिम व्यवस्थापन समावेशी भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	वडाकार्यालय, सामुदायिक विपद् ब्यवस्थापन समिति नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदार

४.४.४. विपद् पूर्वतयारीको लागि संचार समन्वय तथा सूचना सम्प्रेषण प्रणालीको सुदृढीकरण

आम सञ्चार तथा सूचना प्रविधिको विकासलाई विपद् पूर्वसूचना, पूर्वतयारी र प्रतिकार्यमा ब्यवस्थित रूपमा प्रयोग गर्ने संयन्त्र र विधिको विकास गरी विभिन्न माध्यमहरू मर्फत विपद् सूचनामा जोखिममा रहेका समुदायको पहुँच बढाउन आवश्यक छ । यसका लागि निम्नानुसार रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएको छ ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
९०.	सबै वडामा सामुदायिक विपद् तथा जलवायु सूचना केन्द्र स्थापना र सञ्चालन गर्ने	विपद् जोखिमबारे समुदाय सुसूचीत भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	वडाकार्यालय, सामुदायिक विपद् ब्यवस्थापन समिति नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदार
९१.	आमसञ्चार, स्थानीय र आधुनिक सूचना प्रविधिलाई विपद् जोखिम सचेतना वृद्धिअभिवृद्धि र पूर्वसूचना प्रणालीसँग व्यवस्थित रूपले जोड्न	विपद् जोखिमको जानकारी र पूर्वसूचनामा प्रविधिको प्रयोग भएको हुनेछ	अल्पकालीन	मधुवन नगरपालिका	नगरपालिका विपद् व्यवस्थापन शाखा, पत्रकार महासंघ, सञ्चार संस्था, एफ.एम रेडीयोहरू, नेपाल रेडक्रस

	संस्थागत र कार्यक्रम तहको साझेदारी विकास गर्ने				सोसाइटी तथा विकास साझेदार
९२.	प्रदेश र केन्द्रीय तहसँग समन्वय हुनेगरी विपद् जोखिम न्यूनीकरण स्थानीय वेभ पोर्टल विकास गरी सञ्चालन गर्ने	विपद् सूचना व्यवस्थित भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, केन्द्र प्रदेश र जिल्ला आपतकालीन कार्यसञ्चालन, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदार
९३.	विपद् पश्चात्को आवश्यकताको लेखाजोखाको लागि आधुनिक सूचना प्रविधिको उपयोग गरेर लेखाजोखा प्रणाली विकास गर्ने	विपद्बाट भएको क्षतिको विवरण तत्काल उपलब्ध भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, जिल्ला आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा विकास साझेदार
९४.	संकटासन्न समूह तथा फरक क्षमता भएका, दृष्टिविहीन, बहिरा तथा निरक्षरको लागि विशेष प्रकारका सञ्चार तथा प्रसार सामाग्री, विधि र माध्यमको विकास गरी सञ्चालन गर्ने	विपद् सूचनाका समावेशी पहुँच वृद्धि भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	सामाजिक विकास मन्त्रालय, जिल्ला आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र, पत्रकार महासंघ, सञ्चार संस्था तथा नेपाल रेडक्रस सोसाइटी

४.४.५ खोज तथा उद्धार क्षमताको विकास

खोज तथा उद्धार कार्य प्राथमिक रूपमा सुरक्षा निकायको जिम्मेवारी अन्तर्गतको विषय भएतापनि सबै स्थानमा विपद्को समयमा तत्काल सुरक्षा निकाय पुग्न सम्भव हुदैन । यसर्थ समुदाय तहमा स्वयमसेवकहरूको प्रथम उद्धारकर्ता टोली तयार गरी क्षमता विकास गर्नुपर्दछ । त्यसैगरी समुदायतहमा आवश्यक खोज उद्धार सामग्रीको ब्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । यसका लागि निम्नानुसार रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएको छ ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
९५.	नगरपालिकाका सबै वडामा समुदायमा आधारित खोज र उद्धार कार्यदल गठन गरी प्रथम उद्धारकर्ता रूपमा तालिम दिने	वडा तहमा प्रथम उद्धारकर्ता टोली गठन भएको हुनेछ	मध्यकालीन	वडा कार्यालय	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, सुरक्षा निकाय सामुदायिक विपद् ब्यवस्थापन समिति तथा विकास साझेदार
९६.	वडा तहमा प्राथमिक उपचार कार्यदल गठन गरी स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरूसँगको समन्वयमा उनीहरूको क्षमता वृद्धिअभिवृद्धि गर्ने	प्राथमिक उपचारका लागि दक्ष जनशक्ति उत्पादन भएको हुनेछ	मध्यकालीन	वडा कार्यालय	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, सामुदायिक विपद् ब्यवस्थापन समिति, स्थानीय स्वास्थ्य संस्था तथा विकास साझेदार
९७.	आगलागी नियन्त्रणका लागि सामुदायिक खोज तथा उद्धार कार्यदलको क्षमता विकासका लागि तालिम दिने	खोज तथा उद्धार टोलीको आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धी क्षमता विकास भएको हुनेछ	मध्यकालीन	वडा कार्यालय	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, सुरक्षा निकाय सामुदायिक विपद्

						ब्यवस्थापन समिति तथा विकास साझेदार
९८.	नगरपालिका क्षेत्रका प्रमुख प्रकोपहरू (भूकम्प, बाढी, कटान, सडक दुर्घटना, आगलागी, महामारी) को लागि परिदृष्यमा आधारित कृत्रिम घटना अभ्यास नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने	प्रतिकार्यका लागि पूर्वतयारी व्यवस्थित र प्रभावकारी भएको हुनेछ	निरन्तर	वडा कार्यालय	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, सुरक्षा निकाय, सामुदायिक विपद् ब्यवस्थापन समिति तथा विकास साझेदार	
९९.	वडा तहमा खाद्य, गैरखाद्य तथा औषधि जस्ता माववीय सहायता सामाग्रीको भण्डारण तथा पुनःभण्डारणको प्रबन्ध गर्ने	स्थानीय तहमा तत्काल राहत सामाग्री उपलब्ध भएको हुनेछ	निरन्तर	वडा कार्यालय	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, सुरक्षा निकाय सोसाइटी, सामुदायिक विपद् ब्यवस्थापन समिति, सुरक्षा निकाय	
१००.	खोज उद्धार र राहतको क्रममा महिला, बालबालिका, बृद्धबृद्धा तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको सुरक्षा, संरक्षण र फरक आवश्यकताको लागि विशेष व्यवस्था गर्ने	आपतकालीन अवस्थामा जोखिममा रहेका समूहको संरक्षण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मधुवन नगरपालिका	महिला तथा बालबालिका शाखा, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, सुरक्षा निकाय तथा विकास साझेदार	

४.४.६ पुनर्लाभ, पुनःस्थापना र पुनर्निर्माणमा “अझ राम्रो र अझ बलियो निर्माण” अवधारणा प्रवर्धन

मधुवन नगरपालिका बहुप्रकोपको उच्च जोखिममा रहेकोले विपद् जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गर्दा बहुप्रकोप जोखिमको ख्याल गर्नुपर्दछ । विपद् पश्चातको पुनःस्थापना तथा पुनर्निर्माणलाई अझ राम्रो, अझ बलियो र सुरक्षित निर्माणको अवसरको रूपमा लिएर बहुप्रकोप जोखिमबाट सुरक्षित हुनेगरी पुनर्निर्माण सुनिश्चित गर्नका लागि आवश्यक नीतिगत र कार्यक्रमगत प्रबन्ध गर्नुपर्दछ । विपद् पुनःस्थापना र पुनर्निर्माणलाई राम्रो, बलियो र सुरक्षित बनाउन देहाय बमोजिमका रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएको छ ।

क्र. स.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समया वधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
१०१.	पुनर्स्थापना र पुनर्निर्माणमा स्थानीय श्रोत, साधन, श्रम, प्रविधि, ज्ञान तथा सीपको उपयोग गर्ने	पुनर्निर्माण कार्य मितव्ययी र दिगो भएको हुनेछ	मध्य कालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश भौतिक पूर्वाधार तथा विकास मन्त्रालय, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, मानवीय तथा विकास साझेदार
१०२.	अझ बलियो र सुरक्षित पुनर्निर्माणको लागि प्राविधिक जनशक्ति, निर्माणकर्मी, डकर्मी, सिकर्मी र आपूर्तिकर्ताको लागि निर्माण तालिम र चेतनामूलक कार्यक्रम मार्फत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने तथा निर्माण ब्यवसायी संघ	स्थानीय निकाय र व्यक्तिको क्षमता वृद्धिअभिवृद्धि भएको हुनेछ	मध्य कालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश भौतिक पूर्वाधार तथा विकास मन्त्रालय नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, विकास साझेदार
१०३.	नगरपालिकाको भू-उपयोग नीति तथा योजना तयार गर्दा तथा बहुप्रकोप जोखिमलाई एउटा	उच्च जोखिमयुक्त क्षेत्रका समुदाय विपद्बाट सुरक्षित भएका हुनेछन्	दीर्घकालीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश भौतिक पूर्वाधार तथा विकास मन्त्रालय, प्रदेश भूमी व्यवस्थापन, कृषि

	आधारको रूपमा लिएर जमिनको बर्गीकरण गरी उच्च जोखिमयुक्त क्षेत्रमा बस्ती विकास तथा ठूला संरचना निर्माण र उद्योग खोल्न निषेध गर्ने				तथा सहकारी मन्त्रालय तथा नगरकार्यपालिका
१०४.	जोखिम संवेदनशील भू-उपयोग योजना तथा बहुप्रकोप जोखिम लेखाजोखाको आधारमा उच्च जोखिमयुक्त क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेका समुदायलाई सुरक्षित स्थान मा स्थानान्तरण गर्ने	उच्च जोखिमयुक्त क्षेत्रका समुदाय विपद्बाट सुरक्षित भएका हुनेछन्	दीर्घका लीन	मधुवन नगरपालिका	प्रदेश भौतिक पूर्वाधार तथा विकास मन्त्रालय, प्रदेश भूमी व्यवस्थापन, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय तथा नगरकार्यपालिका
१०५.	नगर क्षेत्रभित्रका प्रमुख जलाधार क्षेत्र बबई, औरही, गेरुवा खोलाको जोखिम क्षेत्र निर्धारण गरी जोखिममा रहेका बस्तीहरु साथै तटीय क्षेत्र अतिक्रमण गरी बसेका सबै बस्तीहरु क्रमिक रूपमा स्थानान्तरण गर्ने	नगर क्षेत्रभित्रका प्रमुख जलाधार क्षेत्र बबई, औरही, गेरुवा खोलाको जोखिममा रहेका बस्तीहरु साथै तटीय क्षेत्र अतिक्रमण गरी बसेका सबै बस्तीहरु सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण भएका हुनेछन् ।	दीर्घका लीन	मधुवन नगरपालिका	विपद् व्यवस्थापन शाखा, प्रदेश मन्त्रालय र केन्द्र सरकार भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय प्रदेश आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय
१०६.	विपद् पश्चातको पुननिर्माण तथा जोखिमपूर्ण बस्तीहरु	योजनाबद्ध र सुरक्षित बस्ती विकास हुनेछ	दीर्घका लीन	मधुवन नगरपालिका	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, नेपाल

	स्थानान्तरण गर्दा भौतिक पूर्वाधारहरुको योजनासहित बहुप्रकोपबाट सुरक्षित एकीकृत बस्ती विकास गर्ने				रेडक्रस सोसाइटी भौतिक पूर्वाधार विकास शाखा
१०७.	सुरक्षित भवन निर्माण, प्रवलीकरण र मर्मत सम्भारका बारेमा सूचना शिक्षा तथा सञ्चार सामग्रीको विकास गरी प्रसार गर्ने	सुरक्षित निर्माण सम्बन्धी चेतनाको विकास हुनेछ	दीर्घका लीन	मधुवन नगरपालिका	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी तथा साझेदार संस्थाहरु

अध्याय पाँच : रणनीतिक योजना कार्यान्वयनको लागि वित्तीय ब्यवस्था

यस रणनीतिक कार्य योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि आवश्यक आर्थिक स्रोतको व्यवस्था निम्न प्रकारले गरिनेछ

१. नगरपालिकाको औपचारिक स्रोत बाँडफाँड प्रक्रिया
२. केन्द्र वा प्रदेशबाट प्राप्त हुने आर्थिक सहयोग
३. प्राकृतिक स्रोतसाधनहरू (वन, जंगल, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, जल उपयोग, गिटी, बालुवा, खानी तथा खनिज, माछा आदि) बाट प्राप्त रोयल्टी
४. विभिन्न विकास साझेदारहरू जस्तै द्विपक्षीय, बहुपक्षीय, संयुक्त राष्ट्रसंघ अन्तर्गतका निकाय, मानवीय सहायतामा काम गर्ने निकाय, रेडक्रस र अन्य दाता बाट प्राप्त हुने रकम र अन्य सहायतालाई यस कार्ययोजनाको कार्यान्वयनका लागि परिचालन गरिनेछ ।

अध्याय छ : रणनीतिक कार्य योजनाको कार्यान्वयन

विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि स्थानीय सरकार तथा स्थानीय सरकारी एवं गैरसरकारी सरोकारवालाहरू, विकास साझेदारहरू, राजनीतिक दल तथा भातृ संगठनहरू तथा निजी क्षेत्रहरूको साझा प्रयासको आवश्यकता पर्दछ । विपद् जोखिम न्यूनीकरण विकास प्रक्रियाको एक भाग भएकोले सरकारका सबै विकाससँग सम्बन्धित निकायहरूले सहकार्य र समन्वय गरेर काम गर्नु आवश्यक छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरणका क्रियाकलापहरू आवधिक योजना तथा कार्यक्रममा एकीकृत गर्न र प्रगति नियमित अनुगमन गर्न जरूरी छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि देहाय बमोजिमका उपायहरू अवलम्बन गरिनेछन् ।

- १) यस कार्ययोजनाको योजनाबद्ध कार्यान्वयनका लागि मधुवन नगरपालिकाको आवधिक तथा वार्षिक योजना तर्जुमा गरी लागु गर्दा यस कार्ययोजनालाई मार्गदर्शनका रूपमा लिइनेछ ।
- २) विषयगत क्षेत्र तथा शाखाहरूको कार्यक्रम तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गर्दा यस कार्ययोजनालाई मार्गदर्शनका रूपमा लिइनेछ ।
- ३) यस कार्य योजनाको योजनाबद्ध कार्यान्वयनका लागि विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा ब्यवस्थापन ऐन २०७४ र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा ब्यवस्थापन नियमावली २०७६ का साथै मधुवन नगरपालिकाको विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा ब्यवस्थापन गर्न बनेको ऐन २०७५ बमोजिम आवश्यक संस्थागत संरचना तयार गरिनेछ ।
- ४) यस कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि मधुवन नगरपालिकाले विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा ब्यवस्थापनमा पाँच प्रतिशत वजेट व्यवस्था गर्नेछ ।
- ५) मधुवन नगरपालिकाको भित्र कार्यक्षेत्र भएका सार्वजनिक निकायहरू, विकास साझेदार तथा निजी क्षेत्रको कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा यस कार्ययोजनालाई मार्गदर्शनका रूपमा लिइनेछ ।

अध्याय सात : अनुगमन, मूल्याङ्कन र पुनरावलोकन

मधुवन नगरपालिका स्तरमा रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनको अनुगमन “वार्षिक प्रतिवेदन र अनुगमन प्रणाली” माफत गरिनेछ । नगरपालिकाको विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७५ अनुसार गठित विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन समितिले स्थानीय स्तरमा यस रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनको प्रगतिको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ । रणनीतिक कार्य योजनाको आवश्यकता अनुसार पुनरावलोकन गरिनेछ । रणनीतिक कार्य योजना अद्यावधिक गर्नको लागि सबै सम्बद्ध निकायहरू सहभागी हुनेछन् । रणनीतिक कार्य योजना निम्न अवस्थामा अद्यावधिक गरिनेछ

- स्थानीय सरकारको कानून र नीति परिवर्तन भएमा
- विश्वव्यापी संरचना र विकासक्रमसँग तालमेल मिलाउनु आवश्यक भएमा
- प्रमुख विपद् घटना पछिको सिकाईलाई समेट्न जरूरी भएमा

सन्दर्भ सामग्री

नेपालको संविधान २०७२ : नेपाल सरकार

नेपाल विपद् प्रतिवेदन २०१५ : नेपाल सरकार, गृह मन्त्रालय

नेपाल विपद् प्रतिवेदन २०१७ : नेपाल सरकार, गृह मन्त्रालय

विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीति २०७५ : नेपाल सरकार, गृह मन्त्रालय

विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना (२०१८-२०३०) : नेपाल सरकार, गृह मन्त्रालय

The Hindukush Himalaya Assessment, Mountains, Climate Change, Sustainability and People: इसिमोड २०१९

www.drrportal.com : विपद् जोखिम न्यूनीकरण पोर्टल नेपाल सरकार, गृह मन्त्रालय

Nepal Multidimensional Poverty Index Analysis Towards Action: राष्ट्रिय योजना आयोग २०१८

जिल्ला विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०७७, सातौं संस्करण जिल्ला विपद् ब्यवस्थापन समिति,

पन्धौं योजनाको आधार पत्र : नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग २०७६

प्रदेश ५ को वस्तुस्थिति विवरण: पृ. १२६ प्रदेश योजना आयोग बुटवल, नेपाल